

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky

Skandinávská studia

Petra Lantorová

Det älvdalska språket som en nordisk skatt

Inställningar till älvdalskans bruk och bevarande

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Alarka Kempe

2016

Härmed intygas att allt material i denna masteruppsats som inte är mitt eget har blivit tydligt identifierat och att alla källor som jag använder mig av finns i källförteckningen och i bilagorna.

Brno, 25 november 2016

.....

Arbetet med den här uppsatsen har inte bara haft ett akademiskt syfte, utan det har också på grund av mitt särskilda intresse för älvdalskan berett mig stor glädje. Därför är jag tacksam för att jag har fått skriva om älvdalskan och därmed utveckla mig både professionellt och personligen. I synnerhet vill jag tacka min handledare, tillika en fantastisk människa, Alarka Kempe, för att hon alltid har uppmuntrat mig i allt jag varit intresserad av, för alla värdefulla synpunkter hon har givit mig under hela studietiden och för hennes vänskap. Vidare vill jag framföra ett varmt och stort tack till underbara Lisbeth Gustafsson och hennes man Ulf Andersson för deras hjälp med att granska svenskan i uppsatsen. Jag vill också tacka journalisten och den store förkämpan för älvdalskan, Björn Rehnström, för hans hjälp med undersökningen. Sist men inte minst är jag oerhört tacksam mot min mor som alltid har varit mitt starka stöd.

Sammanfattning

Denna uppsats riktar in sig på inställningar till det älvdalska språket och dess användande och bevarande beroende på respondents ålder, geografiska område och språkbruk. Uppsatsen har i syfte att redogöra för vad som leder respondenterna till att stödja älvdalskan, vilka anledningar de har till att börja lära sig älvdalska, hur ofta de brukar använda älvdalskan både passivt och aktivt samt i vilka sammanhang som det talas och skrivs på älvdalska mest. Jag lägger märke till skillnader mellan de yngre och äldre respondenterna, mellan boende inne i och utanför Älvdalstrakten och mellan icke- och älvdalsktalande respondenter. Uppgifter baserade på en nätenkät har bearbetats i tabeller och diagram vilka utgör material för en kvantitativ analys som leder vidare till diskussion och slutsatser. Den genomförda undersökningen visar för det första att de äldre tycks vara mest intresserade av språket, för det andra att hemort inte är den grundläggande faktorn för att respondenterna ska intressera sig för älvdalskan, utan att det är snarare deras födelseort, dvs. älvdalsk härkomst. För det tredje uppvisar de respondenter som talar älvdalska flytande de minsta skillnaderna mellan ett passivt och ett aktivt språkbruk. Det framgår av uppsatsen att älvdalskan mest talas hemma bland familjemedlemmar. Sociala medier såsom Facebook spelar emellertid en viktig roll också. Respondenternas önskemål om att bevara älvdalskan i skolan visat sig vara avsevärt större jämfört med ett faktiskt användande av älvdalskan i skolan nu för tiden, vilket förmodligen är den mest överraskande slutsatsen som man kan dra vidare nytta av.

Nyckelord: älvdalskan, språkbevarande, inställning, insats, ålder, språkbruk, Älvdalen, övre Dalarna

Abstract

This thesis deals with the attitudes to the Elfdalian language and its use and preservation depending on the respondent's age, geographic domicile and language usage. The paper has the purpose to explain what leads the respondents to support Elfdalian, what reasons they have to start learning Elfdalian, how often they actually use Elfdalian both passively and actively, and in which contexts they usually speak and write in Elfdalian. I focus on differences between the younger and the older respondents, between their living inside and outside the Älvdalen region and between Elfdalian and non-Elfdalian speakers. Data are based on an online survey processed into tables and charts which provides material for a quantitative analysis leading to discussion and conclusions. The research revealed firstly that the older respondents seem to be the most interested in the preservation of the language, secondly that the geographic area where respondents live does not seem to be the fundamental factor that makes respondents interested in Elfdalian, but rather their birthplace, i.e. the Älvdalen region, evokes the interest in Elfdalian. Thirdly, the respondents fluent in Elfdalian show the smallest differences between passive and active usage of the language. The thesis suggests that Elfdalian is mostly spoken at home among family members. However, social media such as Facebook also play an important part in the usage of Elfdalian today. The respondents' desire to preserve Elfdalian in school proved to be much higher compared to the actual use of Elfdalian in schools nowadays, which is probably the most surprising conclusion that this work provides and that may be of benefit to the Elfdalian speakers.

Keywords: Elfdalian, language preservation, attitude, support, age, language use

Innehållsförteckning

Tabell- och diagramförteckning	7
Inledning	8
Syfte.....	9
Frågeställning	10
1. Svenska dialekter i allmänhet.....	11
1.1 Dialekt som begrepp	11
1.2 Genuina och utjämnade dialekter	13
1.3 Dalmålen.....	14
2. Synen på dialekter och deras bevarande	15
2.1 Forskarnas syn på dialekter och deras bevarande.....	17
3. Det älvdalska språket	20
3.1 Älvdalen, älvdalskan och älvdalingarna	20
3.2 Varför just älvdalskan?	22
3.3 Älvdalskan i förändring under 1900-talet.....	23
3.4 Älvdalskan i förändring mot slutet av 1900-talet i siffror	24
3.5 Forskarnas syn på älvdalskan och dess bevarande	25
4. MATERIAL OCH METOD	31
4.1 Material.....	31
4.2 Metod.....	34
5. RESULTAT.....	35
5.1 Attityder beroende på ålder	35
5.1.1 Anledningen till att lära sig älvdalska	35
5.1.2 Aktiviteter för att bevara älvdalskan.....	37
5.1.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk.....	39
5.2 Attityder beroende på geografiskt område	40
5.2.1 Anledningen till att lära sig älvdalska	40
5.2.2 Aktiviteter för att bevara älvdalskan.....	41
5.2.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk.....	44
5.3 Attityder beroende på dialektbruk	45
5.3.1 Anledningen till att lära sig älvdalska	45

5.3.2	<i>Aktiviteter för att bevara älvdalskan</i>	47
5.3.3	<i>Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk</i>	48
5.4	Älvdalskan som ett eget språk	50
5.5	Områden där älvdalskan lever	51
6.	DISKUSSION OCH SLUTSATSER	54
6.1	Anledningen till att lära sig älvdalska	54
6.2	Aktiviteter för att bevara älvdalskan.....	55
6.3	Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk.....	56
6.4	Områden där älvdalskan lever	57
7.	Älvdalskan som kulturarv	59
7.1	Organisationer för bevarandet av älvdalskan.....	59
7.2	Litteratur på älvdalska	60
7.3	Älvdalskan i sång och musik	62
7.4	Vägs skyltar på älvdalska.....	63
7.5	Priser och stipendier	63
8.	Sammanfattande ord	65
	Shrnutí v českém jazyce	67
	Källförteckning	71

Bilagor

Tabell- och diagramförteckning

Tabell 1 Gör du något för att bevara älvdalskan? - ålder.....	38
Tabell 2 Passiv kontakt med älvdalskan - ålder.....	39
Tabell 3 Aktiv kontakt med älvdalskan - ålder	39
Tabell 4 Gör du något för att bevara älvdalskan? - hemort.....	41
Tabell 5 Passiv kontakt med älvdalskan - hemort.....	44
Tabell 6 Aktiv kontakt med älvdalskan - hemort	44
Tabell 7 Gör du något för att bevara älvdalskan? - språkbruk.....	47
Tabell 8 Passiv kontakt med älvdalskan - språkbruk.....	49
Tabell 9 Aktiv kontakt med älvdalskan - språkbruk	49
Tabell 10 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - ålder	50
Tabell 11 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - hemort	50
Tabell 12 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - språkbruk	50
Figur 1 Respondenternas ålder.....	31
Figur 2 Respondenternas hemort.....	32
Figur 3 Respondenternas födelseort	32
Figur 4 Respondenternas kunskaper i älvdalskan.....	32
Figur 5 Respondenternas förhållande till älvdalskan.....	33
Figur 6 Respondenternas passiva och aktiva kontakt med älvdalskan.....	33
Figur 7 Områden där det är värt att bevara älvdalskan.....	51
Figur 8 Områden där man kommer i kontakt med älvdalskan	52
Figur 9 Sammanhang som älvdalskan används i	53

*Language is, in many ways, the most sacred of all cultural traditions
and is the rightful property of its users.*

- Wolfram

Inledning

Dialekter i Sverige och deras bevarande är ett hett och mycket diskuterat ämne nu för tiden, vilket återspeglas av det stora intresse som har väckts av medier som magasinet *Språktidningen* eller portalen *SweDia*. I min masteruppsats kommer jag att inrikta mig på älvdalskan, en av de dialekter som talas i övre Dalarna, och dess bruk och bevarande. Älvdalskan lockar mycket uppmärksamhet i dag även på internationell nivå och väcker ett resonemang huruvida det bör betraktas som en dialekt eller som ett eget språk. En anledning till denna tveksamhet är att denna unika svenska dialekt är helt eller delvis obegriplig för svensktalande. I älvdalskan bevaras rent av några drag som härrör direkt från fornnordiskan. Det intressanta är att norskan och danskan liknar svenskan mycket mer än älvdalskan gör. För att ge exempel på älvdalskan tar Lars Steensland (1990) inledningen till en vacker dikt om tankar kring de existentiella frågorna:

Laive' gor o ymsum miedhum,
men e' gor ien dag i sedh.
Jätå fom min ymsum stsjiedhum,
o' tag muot bodh edh og edh.
Men u' muoli' kringt e' werd,
suole lyse' fer e' mjästa.
Lucka ty'le' sos iett njästa,
fyer o ien flitug gerd.

Detta är en mycket grov transkription där "dh" motsvarar tonande läspljud som i engelskans "this" och där understrykning betecknar fonematisk nasalitet (Steensland 1990:219). Med anledning av att älvdalingarna själva brukar hävda att älvdalskan är ett språk kommer jag inte heller att beteckna älvdalskan i uppsatsen som en dialekt, utan som ett språk.

Inom dalmål finns det visserligen en massa olika lokala dialekter som avviker från by till by, men det är uppenbart att älvdalingarna och människor som kan tala älvdalska anstränger sig att vårda sig om sitt språk på ett kraftfullt sätt. Dessutom är det inte bara språket utan också

arvet efter sina förfäder som man vinnlägger sig om. Eftersom jag är imponerad av människor som inte är likgiltiga för sitt kulturarv och jag tror att det älvdalska språket är något som verkligen är värt att ägna sig åt, har jag bestämt mig för att min uppsats ska handla om just detta intressanta och unika språk. I uppsatsen kommer jag att dra nytta av de kunskaper som jag fått under kurserna *Svenska dialekter*, *Svenska språkets variation* och *Det skrivna språket i akademiska sammanhang* som jag deltagit vid Stockholms universitet under vårterminen 2016.

Innan vi ägnar oss helt åt det älvdalska språket vill jag börja med teorin om dialekter i Sverige i allmänhet i kapitlet *Svenska dialekter i allmänhet*. Därefter kommer jag att fokusera på inställningar till dialektutjämning i kapitlet *Syn på dialekter och deras bevarande*.

Efter att jag har fått generella kunskaper om dialekter kommer jag att gå in för det älvdalska språket i ett kapitel med samma namn som kommer att visa hur älvdalskan avviker från svenskan, varför det är just älvdalskan som väcker så mycket uppmärksamhet och hur inställningen till älvdalskan har förändrats under 1900-talet. Vidare i detta kapitel ska man koncentrera sig på hur forskarna ser på älvdalskan och dess utveckling i framtiden.

Därefter kommer jag fram till uppsatsens huvuddel. I kapitlet *Material och metod* presenterar jag min undersökning genom en webbenkät under december 2015. I denna del kommer jag också att presentera mina respondenter. Respondenternas svar kommer att analyseras i kapitlet *Resultat* och i kapitlet *Diskussion* ska jag försöka dra slutsatser om vad som kan utläsas av analysen och vad det egentligen givit för resultat. Avslutningsvis i kapitlet *Älvdalskan som kulturarv* kommer jag att presentera olika insatser för älvdalskans bevarande, exempelvis litterära verk skrivna på älvdalska, för att visa hur man på olika sätt strävar efter att bevara språket.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att redogöra för hur attityder till älvdalskans bevarande skiljer sig beroende på respondents ålder, geografiska område och dialektbruk samt vilka insatser som finns för att det älvdalska språket ska bevaras. Uppsatsen behandlar också frågan om vad det är som leder människor till att börja lära sig tala älvdalska. Hur ofta och i vilka sammanhang

eller inom vilka områden man egentligen använder älvdalskan både passivt och aktivt är ytterligare frågor som jag kommer att försöka svara på.

Frågeställning

- Vilka insatser gör man för att det älvdalska språket ska bevaras?
- Vad är det som leder människor till att börja lära sig tala älvdalska?
- Vem talar i dag älvdalska egentligen?
- Hur ofta används älvdalskan både passivt och aktivt?
- I vilka sammanhang kommer man både passivt och aktivt i kontakt med älvdalskan?
- Vilka skillnader finns det mellan ett passivt och ett aktivt bruk av älvdalskan?
- Har de yngre generationerna samma intresse för älvdalskan som de äldre generationerna har?

1. Svenska dialekter i allmänhet

Först och främst behöver vi definiera vad begreppet *dialekt* egentligen betyder samt bekanta oss med problematiken beträffande de svenska dialekterna och dialekterna i Dalarna, vilket jag kommer att ta upp i avsnitten *Dialekt som begrepp*, *Genuina och utjämnade dialekter* och *Dalmålen*.

1.1 Dialekt som begrepp

Begreppet *dialekt* kommer från grekiskans *dia'lektos* som betyder "sätt att tala" eller "samtal" och betecknar en språkvariant som är karakteristisk för ett visst geografiskt område (Einarsson 2009:147). Andersson (2001) belyser begreppet *dialekt* som "språklig variabel" och den språkliga variabeln kan hämtas från vilken språklig nivå som helst. Han förklarar vidare att det viktiga är att det är en språklig variabel eller variation, vilket innebär att det ska finnas två eller fler alternativa uttrycksätt (Andersson 2001:60 ff.). När det gäller fonologiska variabler skiljer man t.ex. mellan bakre (skorrande) eller främre (rullande) *r*, tjockt eller tunt *l* osv. Morfologiska skillnader mellan olika variabler kan vara exempelvis *huse* eller *huset* i bestämd form, *två äpple* eller *två äpplen* i plural, *boka* eller *boken* i bestämd form osv. Som lexikala variabler betraktas *blev rädd* eller *vart rädd*, *spann och spade* eller *hink och spade* osv. Syntaktiska variabler är t.ex. *han* eller *honom* som objektsform "jag har sett han/honom", böjning i predikativen "de blev rädd/rädda" osv.

En lingvistisk definition säger ändå att en dialekt är en geografisk, social eller etnisk varietet som i sig själv utgör ett komplett språkssystem. Enligt Røyneland (2003) kan dock begreppet *dialekt* definieras ur flera synvinklar, nämligen från en sociologisk eller psykologisk synpunkt. En sociologisk definition säger att en dialekt är en variant som kunde ha fungerat som ett språk, men inte som ett formellt standardspråk. En dialekt är därmed avhängig av ett standardspråk. I de flesta moderna samhällen har en dialekt efter denna definition en avgränsad funktion som närsspråk, dvs. som språk inom ett privat område eller i informella situationer. Den psykologiska definitionen förklarar en dialekt som talspråkvarianten som en person lär sig först, oberoende av vilken status i ett samhälle eller funktion denna variant har i allmänhet (Mæhlum, Akselberg, Røyneland & Sandøy 2003:22 ff.). Med tanke på att en dialekt kan stå för en såväl geografisk som social och etnisk variant, skiljer Røyneland mellan

geolekt, sociolekt och *etnolekt*, vilket undviker att blanda t.ex. *dialekt* med *sociolekt*. I så fall uppfattas *dialekt* som samlingsbegrepp för alla ovannämnda *lekter* (Mæhlum m.fl. 2003:22).

När man färdas genom Sverige möter man människor som präglas av olika språkliga drag, t.ex. bakre *r* eller tjockt *l*, och så småningom finner man gränsen för utbredningen av ett visst språkligt drag. Sådana språkgränser kallas för *isoglosser*. Det kan alltså sägas "att en dialekt är ett språkområde som begränsas av ett antal isoglosser" (Andersson 2001:61). I vissa fall är de geografiskt närliggande områdena starkt språkligt åtskilda, exempelvis dialekterna i Göinge, på Listerlandet eller i Älvdalen. De dialektala gränserna brukar emellertid vara oskarpa och suddiga och bildar oftast ett *dialektalt kontinuum*. Ett dialektalt kontinuum innebär att gränser mellan vissa dialektala områden är diffust markerade (Einarsson 2009:148). Huruvida isoglosser är tydliga eller suddiga beror till största del på hur landskapet ser ut, dvs. om samfärdseln försvåras av naturformationer eller om kommunikationerna är goda.

Andersson (2001) påpekar ändå att det är omöjligt att räkna ut hur många dialekter som finns i Sverige eftersom man får dialekter eller språkområden på olika nivåer. Ibland används en övergripande klassificering (götamål), ibland klassificerar man mer specifikt och välavgränsat (bohuslänska) och ibland går man till och med ett steg längre och talar om t.ex. Skärhamnsdialekt. Det innebär att många av dialekterna i Sverige är beroende av vilket perspektiv man väljer (Andersson 2001:61).

Ett språk eller en dialekt har inte bara en lingvistisk innebörd utan det är också kopplat till gemenskap. Dialekttalare kan uppfattas på samma sätt som nationers identiteter. Det uppmärksammas kanske mest när en språk- eller dialekttalare hamnar i någon annan miljö där ett annat språk eller en annan dialekt talas (Einarsson 2009:29).

Ett språk, till skillnad från en dialekt, är en standardiserad dialekt som haft högre prestige förut och som fått sina rättstavningsregler, normerande grammatik och ordböcker. Talare av ett visst språk har rätt och skyldighet att använda sitt språk när man har kontakter med myndigheter (Einarsson 2009:32).

1.2 Genuina och utjämnade dialekter

Man skiljer mellan två dialekttyper, nämligen genuina dialekter och utjämnade dialekter. En genuin dialekt brukar helt och fullt vara obegriplig för en hel del svenskar. Om en sådan dialekt förekommer i teve, textas den. I Sverige talar relativt få människor någon genuin dialekt. Man kan naturligtvis fråga sig vad som egentligen kan betecknas som en genuin dialekt. Enligt Andersson (2001) är det dock uppenbart att dialekter som talas på Gotland, i norra Dalarna och på sina håll i Jämtland, Västerbotten och Norrbotten tillhör denna grupp (Andersson 2001:62). När någon däremot talar en utjämnad dialekt behövs transkribering inte. I sådana fall skiljer man emellertid på om talaren är göteborgare, stockholmare eller om vederbörande kommer från exempelvis Småland eller Värmland.

Om en talare präglas av någon regional språkvariation från ett större svenskt språkområde, men det är oklart vilken utjämnad dialekt som ligger under den regionala varianten, så klassificeras det som regionalt standardspråk. I Sverige finns det fem regionala standardspråk, nämligen sydsvenskt standardspråk med centrum i Lund, västsvenskt med centrum i Göteborg, uppsvenskt med Stockholm och Uppsala som centrum, norrländskt med Umeå som centrum och ett finlandssvenskt standardspråk med centrum i Helsingfors (Einarsson 2009:48).

Ett enhetligt talspråk kallas från slutet av 1800-talet för riksspråk. Därefter har detta enhetliga språk med sitt standardiserade skriftspråk börjat kallas för standardspråk. Standardspråket underlättar kommunikation i hela landet. Under 1900-talet blev de traditionella dialekterna som använts i socknar och mindre geografiska områden utjämnade. Utjämnade dialekter och regionala standardspråksvarianter lever kvar. Språksituationen i Sverige kan alltså sammanfattas på följande sätt:

- Neutralt standardspråk
- Regionalt standardspråk
- Utjämnad dialekt
- Genuin dialekt

I Sverige finns det dock numera ett allt större intresse för att återuppliva dialekterna. Det finns även ett intresse för att uppgradera vissa dialekter, såsom skånska eller älvdalska, till

minoritetsspråk i Sverige¹. Denna ställning har meänkieli och de samiska varianterna redan fått. (Dahl m.fl. 2010:44).

1.3 Dalmålen

I Dalarna finns det tre språkliga områden varav målen längst uppe i nordväst i Särna och Idre är av norsk typ på grund av att detta område tillhörde Norge fram till 1645. De andra två språkgrupperna som talas i Dalarna heter *dalabergslagsmålet* och *de egentliga dalmålen*.

Olika dialekter som används till vardags i dalatrakterna skiljer sig på grundläggande punkter från den standardspråkliga normen och dessa skillnader gäller både fonologi, morfologi, syntax och lexikon (Hultgren 1983:21). Det finns också avsevärda dialektala skiftningar inom ett visst område och till och med inom varje enskilt sockenmål. "Dialektalande personer som idag är hänvisade till enbart det lokalt begränsade by- eller sockenmålet eller som insisterar på att i alla sammanhang tala detta, kan därför inte alltid räkna med att bli förstådda (...) i talsituationer utanför den egna hemtrakten eller i samtal med obekanta" (Hultgren *ibid.*).

Hultgren (1983) visar dessa språkliga avvikelser genom ett exempel då en mor från någon Moraby på ett föräldramöte frågar den nye klassföreståndaren hur det går för hennes *kripp i skåjlan* (barn i skolan). Hon kan inte vara helt säker på att få något klart svar. Ett annat exempel handlar om en älvdaling som arbetar i Stockholmstrakten, något som är rätt vanligt numera. När han berättade för sina stockholmska arbetskamrater att han på *ostn* (hösten) brukar jaga *brindär* (älg) i *rajsä* (skogen) kunde han nog inte heller räkna med att kamraterna skulle förstå vad han brukar ägna sig åt hemma i Älvdalen på fritiden (Hultgren 1983:21). Den som talar bygdemål måste också behärska standardspråket för att kunna samtala med människor som inte tillhör den lokala gemenskapen. Sådana situationer påminner alltså om ren tvåspråkighet.

¹ I Sverige finns det numera fem språk som har ställning som nationella minoritetsspråk, nämligen meänkieli, samiska, finlandssvenska, romani chib och jiddisch.

2. Synen på dialekter och deras bevarande

I mitten av 1900-talet var det på många håll förbjudet att tala dialekt i skolan, men situationen förändrades senare och man började tvärtom uppmuntra bevarandet av dialekterna. Följande sidor bjuder på en del svar på frågan varför det är värt att bevara sin egen dialekt. Avsnittet *Forskarnas syn på dialekter och deras bevarande* syftar vidare till att besvara frågan om hur forskare egentligen ser på bevarandet av dialekterna.

Att vårda sig om sin dialekt för med sig ett par fördelar. Människor som talar samma dialekt känner något slags samhörighet och gemenskap. Dialekt betraktas inte bara som ett sätt att tala utan också som ett kulturarv som är starkt förknippat med hembygden och som dessutom har att göra med historiskt sammanhang. Dialekter bidrar också till det svenska språkets utveckling. Andreasson (2008) intervjuade i sin uppsats några lärare för att redovisa deras attityder till dialektbevarande. Hennes undersökning visar att de valda lärarna anser att dialektanvändning låter charmigt samt att dialektbruk kan ge en trygghetskänsla då man känner sin tillhörighet i en grupp. En av lärarna hävdar att "det vore synd för svenska språket om dialekterna försvinner totalt eftersom där finns ord som inte finns i svenskan idag, till exempel gamla ord för jordbruksredskap" (Andreasson 2008:13). Å andra sidan kan man ha fördomar om vissa dialekter, exempelvis "att det kan låta 'bonnigt' och 'slappt' att komma från Dalsland, örebroare är gnälliga, göteborgare är 'goa och glada' och värmlänningar 'bare löver å löver' men håller ingenting." Andreasson tillägger dock att det bara är så man säger och att det inte har något att göra med verkligheten (Andreasson 2008:14). När det gäller dialektbevarande resonerar lärarna i Andreassons undersökning om två olika teorier. Den första teorin påstår att dialekter i Sverige knappt finns kvar i dag.

[D]ialekterna [...] försvann redan vid början av 1900-talet i samband med att järnvägarna och radion kom hit. Sverige blev en nationalstat och antingen frivilligt eller med tvång blev man tvungen att börja identifiera sig i första hand som svensk istället för värmlänning eller dalmas. I början blev människor tvåspråkiga eftersom dialekten och svenskan var så olika varandra, men så småningom utrotades dialekterna till förmån för vårt rikes språk. De sista som pratar dialekt är mycket gamla nu. Yngre människor kan ha lärt sig dialekten, men använder den bara någon enstaka gång, den är inget levande språk utan bara ett museiföremål. Dialekterna som fanns i Sverige hade för det mesta ett helt annat ordförråd än vad svenskan har. Det var ett språk som lämpade sig för att prata om jordbruk och skvaller om grannarna. Ofta hade dialekterna också en

helt annorlunda grammatik. Det var synd att dialekterna försvann men samtidigt var det något som var tvunget att ske. Det är inte realistiskt att tro att en dialekt ska överleva och ha någon funktion när alla ser på radio och tv och flyttar kors och tvärs över landet. På den tiden då dialekterna användes så levde man i sin by, man hade åkrarna och kyrkan och det räckte. Idag lever vi i en världskultur och det skulle bara vara ologiskt om man hade ett språk som man talar med dem som råkar bo i närheten samtidigt som man sitter och chattar med någon på Nya Zeeland. Idag finns det däremot några regionala talspråksvarianter i Sverige [...] På Gotland, i Värmland och i Dalarna finns till exempel regionala talspråk som man vårdar väldigt mycket. Men de är inte riktiga dialekter, för det är bara några enstaka ord som skiljer dem från rikssvenskan. (Andreasson 2008:15 ff.)

Man kan vara lite tveksam till ovanstående ställning med anledning av att dialekt står för tal som är karakteristiskt för ett visst geografiskt område medan det förmodligen snarare är sociolekt som läraren talar om och som betecknar en variant som kännetecknar en viss social klass (Einarsson 2009:147). Gränsen mellan dialekt och sociolekt är visserligen oskarp och också själva dialektbruket inom ett visst språkområde är klasskiljande (Einarsson 2009:155), men det finns fortfarande en skillnad mellan det talesätt som är starkt bundet till hembygden och som är en del av kulturarvet, och det talesätt som en viss social klass använder oavsett varifrån man kommer. En tänkbar förklaring till detta kan dock vara att läraren menar de genuina dialekterna som naturligtvis lät annorlunda i jämförelse med de dialekter som talas i dag.

Andreassons uppsats bjuder dock på en annan teori som inte ställer sig lika skeptisk till de svenska dialekterna. Enligt den teorin har de svenska dialekterna inte försvunnit, utan de har bara förändrats. En av lärarna resonerar dessutom om att ungdomars benägenhet att använda riksspråk i stället för sin dialekt inte nödvändigtvis behöver innebära att de aldrig kommer att återvända till sina rötter i framtiden.

Dialekterna kommer inte att försvinna, idag sprids de tvärtom mer än förut. Går vi bakåt i tiden skulle alla människor som på något vis uppträdde i det offentliga, både artister, politiker och tv-hallåor prata rikssvenska. Idag kan kändisar istället profilera sig med hjälp av dialekten och i tv och radio hörs allt fler talspråksvariationer. Förr hade en norrlänning och en skåning svårare att förstå varandra än vad de har idag, men det beror [...] på att de idag är vana att höra varandras sätt att tala, förut levde de mer isolerade. Självklart förändras ändå dialekterna, vi använder inte samma ord idag som för hundra år sedan. Gamla ord som inte behövs längre försvinner och nya ord kommer till i dialekterna. En anledning till att det kan se ut som att dialekterna försvinner är att

ungdomar oftast lägger bort sin dialekt, i alla fall till viss del, till förmån för rikssvenskan. Ungdomar är mer benägna att ta efter andras språk och påverkas av alla influenser som finns, men när man blir äldre går man ofta tillbaka till någon slags grund och tar då gärna tillbaka sin ursprungsdialekt igen. (Andreasson 2008:16)

En del språkforskare är överens om att när det gäller dialekternas prestige ligger en del högre och en del lägre. I allmänhet betraktas dialekterna i större städer som finare än landsmålen. Einarsson (2009) sammanfattar att "ju mer utpräglad dialekten är, desto längre ner på den sociala skalan befinner sig talaren. Ju mindre avvikande från standardspråket dialekten är, desto högre upp på den sociala skalan befinner sig talaren" (Einarsson 2009:155). Men det behöver tilläggas att den klassiska dialektologin har ett större intresse för de dialekter som är mer ålderdomliga, dvs. landsbygdens dialekter (Einarsson 2009:149). Johansson och Löfgren-Gustafsson (2010) genomförde en undersökning som handlar om synen på talarens egen och andras dialekt. Undersökningen visar att "det som tycks vara främmande från standardsvenskan anses överlag vara mindre fint och ju mer främmande en dialekt ter sig från den egna, desto fulare är den med undantag från älvdalskan som de flesta tycker är vacker även om de inte kan förstå ett ord av vad som sägs" (Johansson & Löfgren-Gustafsson 2010:25, 30). Vidare drar de slutsatsen att älvdalskan skattas ganska lågt av intervjupersonerna på grund av dess oförståelighet. Å andra sidan gör både melodisk klang och obegriplighet älvdalskan vacker och unik.

2.1 Forskarnas syn på dialekter och deras bevarande

Det råder ingen tvekan om att de svenska folkmålen är på väg att upplösas och försvinna. Den yngre generationen brukar nämligen inte tala det gamla sockenmålet i en sådan utsträckning som den äldre generationen gör. Men upplösningen sker inte lika fort på alla håll i Sverige. Det gäller i synnerhet norra Sverige där det finns ett flertal skogsbygder där befolkningen kan anses vara tvåspråkig, dvs. deras dialekter avviker avsevärt från riksspråket. Å andra sidan finns det områden där språkforskare kan få höra att den sista traditionella socknens dialekttalare fanns där för några år sedan och nu finns det inte någon kvar. I så fall kom forskarna dit för sent. Framför allt är det ordförrådet som anses vara hotat.

Ordförrådet är redan i sista stadiet av upplösning, och denna upplösning har gripit inte bara det, som sammanhänger med de gamla redskapen och dräkterna m.m, utan också hela den oändliga

rikedom av beteckningar för olika företeelser i skog och mark och även för livets abstrakta förhållanden, som gör de gamlas språk så målande och uttrycksfullt. (Levander 1921:135)

Lars Levander gav i sin artikel "Folkmålets betydelse för hembygdsvården", publicerad i *Tidskrift för hembygdsvård* 1921, ett exempel på ordförrådets rikedom då en äldre älvdaling begagnar det urgamla, klingande ordet *ljoder* för en självväxt fördjupning i en trädstam, medan den yngre använder det allmänt nordsvenska *lyra*, en blek ättling av det förra. Ett annat exempel är då två Älvdalsgummor pratar med varandra om det senaste byskvallret och sedan slutar de med den sedvanliga uppmaningen till tystnad, så använder de gärna ett uråldrigt talesätt: "Oss är sägande, men inte förande"², som aldrig kommer i deras döttrars eller dotterdöttrars mun (Levander 1921:135). Det krävs självklart många insatser för att bevara åtminstone en del av en dialekts rikedom. Med anledning av detta uppstår olika projekter som inte bara fungerar för nöjes skull utan också uppmuntrar att dialekter ska bevaras.

Nyligen är språkdöd och språkbyte ett mycket diskuterat ämne som bland andra Ingela Hofsten tog upp i artikeln "Ska vi bry oss om språkdöden?", publicerad i magasinet *Språktidningen* i december 2011. Flera hundra språk världen över riskerar att dö ut inom en snar framtid. Flera hundra språk är akut hotade och drygt två tusen språk är hotade på sikt eftersom det finns bara få eller inga barn som fortfarande har dessa språk som sitt modersmål. Hofsten ställer frågan om det egentligen går att rädda ett språk och vad det i så fall är som man räddar. I artikeln diskuteras frågan av ett par forskare. I allmänhet kan forskarna delas upp i två grupper, nämligen de som tror att det med vissa åtgärder och insatser är möjligt att få ett hotat språk att leva kvar och de som ser på språkdöd eller språkförändring som på något naturligt.

En positiv inställning till ett hotat språks bevarande har bl.a. professorn i finska Leena Huss som arbetar med minoritets- och minoritetsspråksfrågor vid Uppsala universitet. Hon preciserar dock att man snarare stärker ett språk än räddar. Hon tror att flerspråkighet bidrar till "individernas mentala förmåga och sociala utveckling" (Hofsten 2011). Hon själv sörjer visserligen inte när ett språk försvinner, men ser positivt på människors kamp för språkets

² Jag frågade på en Facebooksida vad detta talesätt betyder och fick svaret på älvdalska: "Ulum war illrokker", vilket förmodligen kan motsvara: "Men det är bara rykten".

bevarande och betonar det kulturellt värdet och stoltheten över det egna språket.

Det är inte samma sak som när en djur- eller växtart dör ut, eftersom språk kan dokumenteras och läras in på nytt. Men ändå. Om talarna vill och kan rädda ett språk tycker jag att de har rätt att försöka. Och även om de inte lyckas tycker jag att det är en bra sak i sig när människor enas kring den egna kulturen. (Hofsten 2011)

Att varje språk är unikt och har sina specifika uttryck är ett annat argument som Hofstens artikel bjuder på. I många kulturer finns det nämligen uttryck för särskilda företeelser som inte har några motsvarande uttryck någon annanstans. Detta kan vara uppskattat av t.ex. zoologer och biologer eftersom de lokala språken kan ge dem insikter om växt- och djurlivet på platsen i fråga.

Till den andra grenen hör t.ex. Tim Black, redaktör på det brittiska magasinet *Spiked*, som konstaterar att språk anses "as a static entity, something that can be preserved in aspic. Yet languages are not like that at all. They evolve, mutate, become richer in some instances, and poorer in others" (Black, 2010). Han hävdar till och med att det skulle vara lättare med bara ett språk i världen. I sin artikel citerar Hofsten också språkvetaren John McWhorter som påstår att det är nästan omöjligt att få vuxna människor lära sig ett nytt språk flytande samt att språkdöden borde uppfattas som något hälsosamt. Enligt honom leder därmed språkdöden till en bättre samexistens med tanke på att människor i själva verket använder det språk som talas av många när de vill umgås med varandra på riktigt (Hofsten 2011).

Någonstans mellan de två ovannämnda grupperna kan Östen Dahl placeras, professor i allmän språkvetenskap vid Stockholms universitet, vars röst också hörs i Hofstens resonemang. Rent känslomässigt tycker Dahl synd om utdöende språk men samtidigt inser att det är osannolikt och orealistiskt att rädda språk som talas av bara få människor och som inte har sina skrivregler. Han är överens om att språkdöd och språkförändring är något naturligt som återkommer i tid och rum. "Och eftersom människor rör på sig på ett annat sätt än förr, sker det oftare, eftersom det kan räcka med att man åker till affären i en annan by för att man ska behöva använda ett annat språk" (Hofsten 2011). Både Dahl och Huss understryker dock att det inte är språkforskare som kan rädda språk, utan det måste utgå från talarna själva som emellertid kan dra nytta av forskarnas kunskaper.

3. Det älvdalska språket

Föregående sidor har givit insikter om svenska dialekter i allmänhet, så att älvdalskan äntligen kan presenteras i avsnitten *Älvdalen, älvdalskan och älvdalingarna, Varför just älvdalskan?*, *Älvdalskan i förändring under 1900-talet*, *Älvdalskan i förändring mot slutet av 1900-talet i siffror* och *Forskarnas syn på älvdalskan och dess bevarande*.

Älvdalskan betecknas visserligen ibland som älvdalsmålet, men såväl en hel del språkforskare som älvdalingarna själva anser älvdalskan vara ett eget språk. Mot slutet av maj 2016 erkändes dessutom älvdalskan som ett språk av den opolitiska internationella organisationen *SIL International* med säte i USA³. "På rent vetenskapliga grunder kan älvdalska bara betraktas som just ett språk. Att den svenska regeringen inte godkänner älvdalska som ett språk har rent politiska, och inte vetenskapliga, grunder" (Rehnström, 2016). Med anledning av dessa omständigheter kommer jag inte i min uppsats att kalla älvdalskan för en dialekt heller, utan för ett språk.

3.1 Älvdalen, älvdalskan och älvdalingarna

Älvdalens kommun ligger i norra Dalarna och består av tre socknar som heter Idre, Särna och Älvdalen (på älvdalska *Tjyörtjbynn*). Omkring Älvdalen sträcker sig framför allt barrskogar (men man kan också hitta några lövträd här och var), berg och nere i dalen flyter Österdalälven (se ett par bilder på byn Älvdalen i bilaga 2).

Som tidigare har sagts kan Dalarna indelas i tre språkliga områden, nämligen Särna-Idremålen i norr, de egentliga dalmålen i mitten och dalabergslagsmålet i söder. De egentliga dalmålen talas i området som vidare delas in i tre mindre områden som heter Västerdalarna, Ovansiljan och Nedansiljan. I Ovansiljan ligger fem socknar varav en heter Älvdalen. Byar (förutom byn Älvdalen) där det talas någon variant av älvdalskan heter Blidberg, Brunnsberg, Evertsberg (med byn Dysberg), Garberg, Gåsvarv (med lilla byn Mjågen), Loka, Karlsarvet (med byn Månsta), Klitten, Näset (omfattar också byarna Liden, Kittan, Rot och Holen), Väsa, Västermyckeläng (med byn Kåtilla) och Åsen (Levander 1909:5).

³ Se *SIL Internationals* beslut om godkännandet av älvdalskan som ett språk: http://www-01.sil.org/iso639-3/cr_files/PastComments/CR_Comments_2015-046.pdf (hämtat 2016-07-27).

Man brukar säga att älvdalskan väckt uppmärksamhet i synnerhet under de senaste åren men det är inte bara i dag som människor uppfattar värdet i detta språk. Redan för ungefär 400 år sedan, 1622, förekom älvdalskan i några scener av dramat *Konung Gustaf Then Första* skrivet av Andreas Prytz (Levander 1909:3). Dramat utkom i två upplagor, 1622 och 1649. Enligt Lundell var dramats litterära och kulturhistoriska värde inte i första hand skälet för tryckning i en ny upplaga, utan det var det där förekommande dalmålet. I komedin förekommer det nämligen de äldsta kända sammanhängande provstycken på svenskt folkmål som enligt Adolf Noreen är närmast älvdalskan (Björklund 1956:13, 16).

Det sägs att älvdalskan är ett ålderdomligt språk som inte ligger långt bort från fornnordiskan. Östen Dahl (2005) noterar dock att man borde vara en aning försiktig med detta påstående. Älvdalskan betraktas som ett ålderdomligt språk på grund av dess bevarande av dativkasus. Enligt Dahl går det att också se på svenskan som på ett ålderdomligt språk eftersom det finns en del svenska ord som mer liknar de fornnordiska än älvdalska ord gör. Han ger ett exempel på orden *hals* och *halv* som mer liknar de fornnordiska orden *hals* och *halver* än de älvdalska *ås* och *åv* (Dahl 2005:46). Å ena sidan innehåller älvdalskan några företeelser som givetvis är ålderdomliga, exempelvis vissa former av verb, nasalvokaler eller dativformen. Å andra sidan innehåller älvdalskan till och med några företeelser som avviker mer från fornnordiskan än svenskan, t.ex. bortfallet av *h*, och man kan därför påstå att den i vissa fall är "modernare". Dahl spekulerar dock att sådana innovationer kan ha kommit från det språk som talades i Mälardalen under medeltiden men som sedan under tidens gång kan ha försvunnit. (Dahl 2005:49 ff.).

Älvdalingarna känner tämligen stor stolthet över att de kan tala älvdalska. Det framgår av en undersökning genomförd av Dorota Melterska (2010) att de mest stolta över älvdalskan är älvdalsktalande kommunalanställda. Vidare hyser vuxna som talar älvdalska mer positiva känslor för älvdalskan än älvdalsktalande ungdomar gör. Det verkar som om ungdomar inte har några speciella känslor för, eller någon känslobindning till älvdalskan, medan vuxna älvdalingar är påtagligt mer entusiastiska över sitt unika språk (Melterska 2010:125 ff.). Man bör dock notera att känslor som stolthet över språket inte har samma innebörd för de unga som för de vuxna. Därför skulle det kunna vara intressant att fråga samma människor någon gång i framtiden igen.

Ett evenemang som heter *Älvdalens Bygdevecka* vittnar om älvdalingarnas stolthet över sin egen kultur och härkomst. Under evenemanget återvänder älvdalingarna till byar där de upplevde sin barndom. Varje år går evenemanget av stapeln vecka 30 då deltagare får uppleva traditioner som kopplas till Älvdalen. Olika byar brukar anordna var sin dag då de bjuder på lokal mat, musik och övriga aktiviteter.

Det är just älvdalskan som stärker älvdalingarnas identitetskänsla och gör dem på sätt och vis speciella. De är stolta över såväl sitt språk som sin hembygd. Vidare präglas älvdalingarna av kärlek till naturen. De vistas gärna ute i skogen genom att fiska, plocka svamp, jaga m.m. Bland älvdalingarnas typiskt karakteristiska drag kan räknas blyghet, arbetsamhet, fyndighet, gästfrihet, fåordighet samt lättsamhet och trevlighet (Melterska 2010:130).

3.2 Varför just älvdalskan?

Man funderar förmodligen över varför endast älvdalskan väcker så stort intresse bland språkforskare och varför de andra ovansiljanmålen inte uppmärksammas på samma sätt. I programmet *Språket* som sändes av *Sveriges Radio P1* i april 2016 frågade en lyssnare om detta, dvs. hur kommer det sig att det är mest älvdalskan som har utforskats. Henrik Rosenkvist, docent i nordiska språk, gav en förklaring på denna fråga.⁴ Ovansiljan hänger ihop som ett område men Älvdalen ligger längst bort och de gamla ovansiljansdragen har bevarats bäst i älvdalskan. Socknarna Idre och Särna ligger visserligen ännu längre bort, men deras mål tillhör norska dialekter. Därför är det i Älvdalen som man hamnar längst bort, säger han. Enligt Rosenkvist är älvdalskan ålderdomligast, spännande, mest exotisk. Förutom att älvdalskan är det mest egenartade målet är det lokala engagemanget väldigt starkt just i Älvdalen. Han anger vidare att *Ulum Dalska*, föreningen för älvdalskans bevarande, är en av de största språkföreningarna i Sverige. För övrigt borde man uppmärksamma att det också finns språkföreningar som inte i första hand verkar specifikt för älvdalskan, utan snarare för ovansiljanmålen. En av dem som har denna inställning är *Dalmålsakademin*, en förening för bevarandet av dialekter i Dalarna, upplyser Rosenkvist.

⁴ Rosenkvist. *Språket*. Radiointervju. Sveriges Radio P1. 2016-04-12.

3.3 Älvdalskan i förändring under 1900-talet

Under senare hälften av 1800-talet hade Sverige förändrats från ett agrart till ett högutvecklat industriellt och senare postindustriellt samhälle. I början av 1900-talet började landsbygdsbor i allt större utsträckning flytta till städer och andra tätorter. 1870 var ca 75 % av Sveriges befolkning knuten till jordbruksnäringen medan den andelen av befolkningen endast uppgick till ca 5 % hundra år senare (Helgander 1996:7). Denna utveckling har naturligtvis medfört en stor påverkan på bl.a. språkbruket.

Lisa Arbin (2011) tog fasta på förändringarna under de tre senaste generationerna och deras sätt att se på älvdalskan både i samhället och i skolan samt genomförde en undersökning för att kartlägga dessa förändringar. Under största delen av 1900-talets första hälft hade älvdalskan varit helt förbjuden i skolan, och även senare under 1990-talet var älvdalskan under en viss tid förbjuden att användas i skolan, men då var inte orsaken till förbudet att man ville motverka älvdalskans existens, utan att man ville underlätta för lärare som kom från andra håll i Sverige och som därför hade svårigheter med att förstå älvdalskan.

Man kan utläsa av Arbins undersökning att elever under 1940- och 1950-talet brukade tala älvdalska i skolan under rasterna och att så gott som alla använde älvdalskan där. Lärarna hade emellertid en negativ inställning till elevernas dialektala avvikelser (Arbin 2013:11). Man kan konstatera att lärarna strävade efter att förbereda eleverna för att kommunicera i formella sammanhang. Dialekten motverkades i stället för att bevaras (Hultgren 1983:37).

Under 1960-talet började befolkningstalet i kommunen sjunka, vilket ledde till den glesbygdskommun som Älvdalen är i dag. Det märktes också en stor strävan efter att kunna identifiera sig med andra människor utanför sin egen hembygd. Man ville inte avvika från den rikssvenska normen som dominerade. Det krävdes kommunikation med människor utanför trakten och således blev älvdalingarna tvungna att vara tvåspråkiga. De använde visserligen fortfarande sitt eget språk i privata sammanhang, men vid mer offentliga sammanhang behövde de kommunicera på mer standardiserad svenska (Arbin 2013:12 ff.). I sin undersökning intervjuade Arbin en kvinna som gått på högskolan i Älvdalen i början av 1970-talet. "Hon berättar att man enligt regeln skulle prata svenska i skolan, och att det absolut inte var populärt om eleverna vid något tillfälle skulle råka dalska" (Arbin 2013:14). En annan

kvinnor som ungefär tio år senare gick i samma skola som den första kvinnan hade gjort berättar dock om en mer avslappnad inställning till det lokala språket som skolan hade fått under 1980-talet (Arbin *ibid.*). Trots detta sjunker antalet älvdalsktalande och den negativa trenden fortsätter fram till 2000-talet. "Antalet talare av älvdalska har under det senaste seklet minskat avsevärt, då den äldre generationen av talarna som i en större utsträckning brukade målet börjar åldras, och yngre generationer inte anammar dialekten i en lika stor omfattning" (Arbin *ibid.*).

I mitten av 2000-talet började det ske något som däremot har stärkt älvdalskan och dess bevarande. 2005 fick det älvdalska språket nämligen sina standardiserade skrivregler, vilket bl.a. lett till att älvdalskan börjat användas mer i skolan. En kvinna som år 2005 började högstadiet i Älvdalens skola berättar "att lärarna höll lektioner i älvdalska då och då, samt att de fick läsa kortare böcker på älvdalska. De fick även arbeta med att skriva på älvdalska" (Arbin 2013:15). Det märks alltså en stor förändring när det gäller samhällets inställning till älvdalskan som numera blir ännu mer aktuell. Det standardiserade skriftspråket betraktas som ett stort steg framåt för älvdalskan, och kanske till och med som en förutsättning för dess erkännande som ett minoritetsspråk⁵ (Rehnström, 2005b).

3.4 Älvdalskan i förändring mot slutet av 1900-talet i siffror

I det föregående kapitlet har jag beskrivit hur inställningarna till älvdalskan förändrats under tidens lopp. Nu kommer jag att visa hur mycket ett antal älvdalsktalande blivit påverkade av denna förändring.

I Helganders material från mitten av 1980-talet finns uppgifter om tre generationer födda i kommunen. Bland eleverna i åldersgruppen 7–8 år talade 29 av 89 älvdalska (32,6 %) och bland eleverna i åldersgruppen 15–16 år talade 20 av 36 älvdalska (55,6 %). I föräldragenerationen var det i båda grupperna nästan 80 % som talade älvdalska. Slutligen i

⁵ I Sverige kan barn som i sitt hem dagligen talar ett minoritetsspråk få olika former av hemspråksstöd, t.ex. "de kan i förskolan utgöra en egen grupp, där personalen har samma etniska bakgrund som barnen och där barnens hemspråk är det normala kommunikationsmedlet. De kan också placeras i blandade grupper tillsammans med svenskspråkiga barn där det finns såväl svenskspråkig personal som personal som talar barnens hemspråk eller där hemspråkslärare besöker barnen" (Jørgensen 1995:169).

far- och morförelädragerationen till barn i åldersgruppen 7–8 år dalskade 225 av 245 (91,8 %) och till barn i åldersgruppen 15–16 år dalskade 77 av 91, vilket var 84,6 % (Helgander 1996:100).

Vidare har man till hands uppgifter från 1991–92 och då det var så att bland barn upp till 10 år dalskade 83 av 292 (28,4 %), bland ungdomar i åldersgruppen 11–20 år dalskade 96 av 254 (37,8 %), i åldersgruppen 21–30 år dalskade 128 av 216 (59,3 %), i åldersgruppen 31–40 år dalskade 214 av 304 (70,4 %), i åldersgruppen 41–50 år dalskade 243 av 336 (72,3 %), i åldersgruppen 51–60 år dalskade 201 av 259 (77,6 %), i åldersgruppen 61–70 år dalskade 305 av 372 (82,0 %) och slutligen dalskade 382 av 434 (88 %) i åldersgruppen 71 år och över (Helgander 1996:106).

1999 genomförde *Dalmålsakademin* en enkät som visade på en fortsatt nedgång i de yngsta åldrarna. Bara 13,6 % av barnen i skolåldern 7–16 år uppgav sig tala älvdalska. 2008 utfördes räkningen av föreningen *Ulum Dalska*, och då visade det sig att endast 45 barn (ca 5 %) i åldersgruppen upp till 15 år dalskade. Och saken görs värre, noterar Helgander (2012), av att “den modernare form av älvdalska som används av yngre talare har förlorat många av de karakteristika som kännetecknat den klassiska formen. Det innebär även att den inte längre är lika svårbegriplig för utomstående.” Vidare sammanfattar han att “med ungefär en generations fördröjning har älvdalskan följaktligen nått lika långt i språkbytesprocessen som tidigare registrerats för andra mål i övre Dalarna” (Helgander 2012:27 ff.).

3.5 Forskarnas syn på älvdalskan och dess bevarande

Erkännandet av en dialekt som ett eget språk medför en del faror som man behöver vara medveten om. Om en dialekt blir ett eget språk kan talare av andra dialekter fordra att deras dialekt också ska bli det. Det uppstår ett problem eftersom det naturligtvis inte går att uppgradera vilken dialekt som helst till ett språk. Om man ger en viss dialekt en högre rang får den dialekten nämligen större betydelse än de andra. Det har hänt i princip med vilket standardspråk som helst, då en dialekt valts ut av till exempel politiska, sociala, religiösa eller ekonomiska skäl. Det kan också vara en kombination av skäl som fungerar som en förebild för de andra språksvariationerna. Slutligen kallas den utvalda dialekten inte längre för en dialekt utan för ett språk (Wardhaugh 2010:39 ff.).

Om man omsätter detta i praktiken och anser älvdalskan vara ett av språken i Sverige, vad kommer då att hända? De andra dalmålen blir nedgraderade i så fall. Är det egentligen möjligt att betrakta älvdalskan som förmer än de andra dalmålen? Enligt *Dalmålsakademin*, en förening för bevarandet av dialekterna i Dalarna, tycks det inte som något helt självklart, utan de påstår att dalmålet som helhet borde erkännas som ett språk.

Dalmålsakademin vill se älvdalskan i sitt sammanhang, som ett av dalmålen. Vi ser själva mångfalden, den färgstarka och rika variationen, som dalmålens särmerke. Alla de olika målen inom dalmålsområdet är lika mycket värda att studera och bevara. Viktigast i detta sammanhang är dalmålstalarnas vilja att tala sitt eget språk med varandra och att föra det vidare till nya generationer. Språk kan bara bevaras genom att användas.

Älvdalskan har bevarat många språkliga egenheter från fornspråket och dessutom utvecklat nya intressanta språkdrag. Det innebär inte att man kan se de andra sockenmålen i dalmålsområdet som enbart uttunnade varianter av dalmål. De har i sin tur sina egna särdrag, som i flera fall saknas i älvdalskan, och bildar tillsammans en helt unik språklig mångfald.

Älvdalskan är en av juvelerna i dalmålens mångfasetterade krona. Men det är själva den färgrika mångfalden som är kronan. (Dalmålsakademins hemsida)

Dalmålsakademin anser alltså att de andra dialekterna som talas i Dalarna är lika mycket värda som älvdalskan. Östen Dahl, professor i lingvistik vid Stockholms universitet, resonerar om älvdalskans status i sin artikel "Älvdalska - eget språk eller värsting bland dialekter?!" som kom ut i *Språktidningen* i december 2008. Han ger två synpunkter på älvdalskan: "[Å] ena sidan är älvdalskan mer olik rikssvenska än både norska och danska, å andra sidan är den bara ett av ett par tusen traditionella sockenmål i Sverige där skillnaderna mellan grannmålen är relativt små" (Dahl 2008). Dahl omsätter detta problem i praktiken genom att använda utdrag av julevangeliet i fyra olika versioner, nämligen svenska, norska, danska och älvdalska. De enda version som kan vålla problem att förstå för en rikssvensktalare är den på älvdalska. Det är inte ens helt enkelt att skilja mellan norska och danska, medan älvdalskan uppenbarligen ser annorlunda ut. Han nämner också argumentet att ett språk har sin egen armé och flotta. Som ett kuriosum kan man då nämna att Älvdalen åtminstone vid ett tillfälle hade egna väpnade styrkor. De tidigare norska socknarna Särna och Idre erövrades 1644 utan blodsutgjutelse av en bondestyrka från Älvdalen och Mora under ledning av den älvdalske

kaplanen Daniel Buskovius. Sedan dess tillhör Särna och Idre Älvdalens kommun. I kommunen talas fyra språk, dvs. svenska, älvdalska, särna-idremål (enligt många lingvister är det ett norskt mål) och sydsamiska som till skillnad från älvdalska har minoritetsspråksstatus.

Å andra sidan påpekar Dahl att älvdalingarnas identitet är svensk och det är därför klart att också älvdalskan tillhör Sverige och kan betraktas som Sveriges skatt. Men här ligger en hund begraven eftersom älvdalingarna anser älvdalskan och svenskan vara två olika system som inte bör blandas. När en skåning kommer upp till Stockholm fortsätter han/hon prata precis på det sätt som han/hon pratat hemma i Skåne, men i älvdalskans fall går det inte att göra så. Dahl anser att älvdalskan skulle kunna betraktas som ett eget språk. Men han tillägger att man kanske borde låta älvdalskan leva i fred som en talad språkvariant. Han medger däremot att just erkännandet som ett minoritetsspråk starkt kan bidra till älvdalskans överlevnad (Dahl 2008).

I artikeln "Ge älvdalskan en chans!" även publicerad i *Språktidningen* (oktober 2008) sammanfattar forskaren Henrik Rosenkvist de viktigaste argumenten för att älvdalskan borde klassificeras som ett landsdels- eller minoritetsspråk och således få ett visst skydd från staten. För det första uppfattar de älvdalsktalande sitt modersmål som ett eget språk och har en mycket stark vilja att bevara det. Rosenkvist anger att ungefär två tredjedelar av de älvdalsktalande är medlemmar i föreningen för älvdalskans bevarande *Ulum Dalska*. För det andra är det utvecklingen av det älvdalska språket i relativ isolering⁶ under minst 700 år, vilket lett till älvdalskans (med både sina arkaismer och innovationer) avvikelser från svenskan och till obegriplighet för de svensktalande. För det tredje är det älvdalskans eget alfabet som finns sedan 2005, litteratur på älvdalska och en rik muntlig tradition i Älvdalen som består av sånger, visor, ramsor, sagor och berättelser. För det fjärde är älvdalskan autokton, dvs. språket har utvecklats på plats i Älvdalen under seklernas gång, samt "[ä]lvdalska talas enbart i Sverige, till skillnad från exempelvis jiddisch och romani. Därför har Sveriges regering och riksdag ensamma möjlighet att stödja språket, och de har ensamma ansvar för att göra detta" (Rosenkvist 2008). För det sistnämnda argumenterar Rosenkvist att

⁶ Genom att nämna ett par iakttagelser angående språklig isolering i främmande länder påpekar Levander dock "att man vid sökandet efter orsakerna till ett folkmåls originalitet måste minst lika mycket som med isoleringen räkna med tvenne andra faktorer, nämligen sammanboendet i folkrika samhällen och en viss psykologisk primitivitet, som (...) påminnes om Malungs skinnarmål och Älvdalens 'gråspråk', det senare utbildat som hemligt språk av människor, som redan förut talade Skandinavians kanske svårbegripligaste dialekt" (Levander 1925:47 ff.).

trots att älvdalskan sedan mitten av 1900-talet varit motarbetad och därmed så småningom tappat mark, finns det fortfarande barn som växer upp med älvdalskan som modersmål (de blir dock allt färre), men de får inte använda det i något offentligt sammanhang, påpekar Rosenkvist.

Henrik Rosenkvist har en väldigt positiv inställning till erkännandet av älvdalskan som ett minoritetsspråk i Sverige. Han anser att staten skulle kunna hjälpa till med att rädda språket och samtidigt konstaterar han att sådana insatser uppifrån hittills har saknats. "Här i Sverige är älvdalskan på väg att dö ut, men de som faktiskt har möjlighet att vända processen gör ingenting. Snart är det för sent. Få svenskar utanför Älvdalen vet hur mycket vi skulle mista om älvdalskan försvann, men jag har i alla fall en aning, och tanken plågar mig" (Rosenkvist 2008). Under föreläsningen "När blir en dialekt ett språk?" som ägde rum på *Humanist- och teologdagarna* i Lund 2011 sammanfattade Rosenkvist att älvdalskan ur rent lingvistisk synpunkt uppfattas som ett språk men ur politisk synpunkt är det en dialekt som förmodligen inte kommer att bli ett eget språk (åtminstone inte inom en snar framtid) på grund av att älvdalskans uppgradering bedöms som för långtgående och kostsam (När blir dialekt ett språk?, 2011).

Bevarandet av dialekter eller snarare dess upplösning med fokus på älvdalskan analyserar John Helgander (2012), och det gör han på ett förmodligen lite drastiskt men ändå trovärdigt sätt. Han påpekar att man i stor utsträckning börjar uppmärksamma en viss dialekt när den är på väg att dö ut. Med andra ord konstaterar han "att människors attityder och deras verkliga beteende inte alltid är samma sak utan avhängiga av skilda realiteter" (Helgander 2012:18). Han påpekar dessutom att bara ett par sånger på älvdalska eller ett par timmar i veckan i skolan då man ägnar sig åt älvdalskan inte gör dialektbruket levande, utan det är i hemmet och inom familjen som dialekten behöver användas. Detta argument håller Östen Dahl med om. "De flesta människor inser inte hur svårt det är att verkligen få ett språk att överleva. Det räcker inte att tala det på söndagar utan det måste läras in som modersmål, från det att barnen är små. Därefter måste det talas hela tiden," noterar han i Hofstens artikel (2011).

Älvdalskan behöver alltså användas i naturliga sammanhang, dvs. man måste "få människor att aktivt använda språket som ett levande kommunikationsmedel för livets alla vardagsnära

behov“ (Helgander 2012:20). Även till ett institutionellt erkännande av ett minoritetsspråk ställer sig Helgander tveksam.

Som exempel har man ofta pekat på fallet Irland, där det gamla keltiska språket har officiell status vid sidan av engelska och är obligatoriskt skolspråk och även ges plats i såväl radio som tv-program. Trots allt stöd uppifrån har antalet talare som har iriskan som första språk fortsatt att minska och är nu försvinnande litet i förhållande till hela befolkningen. Som ett i den meningen verkligt levande språk finner vi nu iriskan enbart bland mindre grupper i Gaeltachtområdet längst i väster. (Helgander 2012:20)

Vidare ger han ett annat exempel på brist på överensstämmelse mellan attityd och faktiskt beteende genom att nämna karelskan i den ryska republiken Karelen. De karelsktalande är visserligen i princip mycket positivt inställda till sitt modersmål och dess framtid, men det verkar som om yngre föräldrar tyvärr inte brukar föra språket vidare till sina barn (Helgander 2012:22).

Attityden till och det faktiska bruket av ett språk behöver alltså inte vara en och samma sak. En positiv inställning till språket brukar nämligen knytas till språkets starka livskraft och till något som forskarna kallar för revitalisering. Helgander hänvisar till Fishman som dessvärre konstaterar “att attityderna till hotade språk verkar förbättras alldeles avsevärt framemot slutstadiet, när den förestående hädanfärden redan är helt uppenbar“ (Helgander 2012:22). Denna företeelse tillhör människors naturliga beteende. Vad gäller språkbevarandet så uppmärksammar Helgander gruppssammanhållningen, som skulle kunna spela en viktig roll. Det är inte alltid “de positiva attityderna som är avgörande för språkbevarandet; det är snarare ett tecken på fortsatt starkare gruppssammanhållning som exempelvis i övre Dalarna. Sammanhållning inom den lokala gemenskapen bidrar alltså till både att ett språk bevaras och att det internt har hög status,” noterar han (Helgander 2012:26). Sammanfattningsvis fäster Helgander sin uppmärksamhet på att positiva attityder till ett hotat språk och språkliga förändringar världen över inte alltid går hand i hand, kort sagt att det ofta går i en annan riktning (Helgander 2012:35).

I sin artikel upprepar Helgander flera gånger att de aktuella ungdomarna är ansvariga för ett hotat språks framtid, samtidigt som föräldrar måste överföra språket till sina barn, och de måste sedan i sin tur överföra språket till sina barn för att man ska lyckas vända en utveckling

som går i en annan riktning. I verkligheten är språköverföring inom familjen sålunda "det viktigaste steget för att revitalisera ett hotat språk" (Helgander 2012:39). Och det utgör grunden för Björn Rehnström utmaning i en artikel som ursprungligen publicerades i *Mora Tidning*:

Det är ditt fel om älvdalskan dör ut!

Det är ditt fel. Just du som läser detta, och känner igen dig, om älvdalskan försvinner. Det är bara du, just du, som kan göra något åt det. Om du inte gör det – nu – är språket snart lika dött som latin och kilskrift. Du måste bestämma dig. Nu!

(...) Jag hade förmånen att få vara med och dra igång föreningen *Ulum Dalska* för tio år sedan och den blev direkt den största föreningen i Älvdalen. Det stora medlemsantalet bevisar att det älvdalska språket är något som ligger älvdalingarna varmt om hjärtat. Det är en omistlig del av Älvdalen helt enkelt. Liksom älven, skogarna, fäbodarna och bergen. Men utan älvdalskan blir Älvdalen som vilken annan liten ort i landet som helst.

(...) Själv har jag sedan snart två år börjat prata älvdalska. Inte bra, men gärna, och jag lär mig något nytt ord praktiskt varje dag. Jag pratar med alla som vill. Och det är väldigt många har jag tacksamt noterat. Fortsätt med det ni som gör det, snälla!

(...) Du som pratar älvdalska måste kräva att de inflyttade lär sig språket. Du måste fortsätta att prata älvdalska, även om de svenskar. Du måste göra så att de känner ett behov att lära sig älvdalska, att de är tvingade att lära sig. Det finns ingen anledning för en nyinflyttad att lära sig älvdalska om du går över till svenska för att vara "vänlig" mot dem. Det kanske är hänsynfullt mot dem, men det är i högsta grad "ovänligt" mot språket. (Rehnström 2005a:48 ff.)

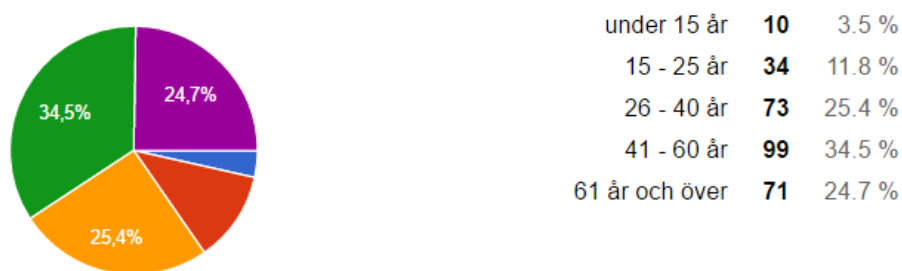
Som tidigare nämnts är antalet barn som i dag dalskar visserligen smärtsamt lågt, men tack vare alla de insatser som *Ulum Dalska* och *Rådjärum, Älvdalska språkrådet* gör (såsom sammanställning av grammatik och ordlistor, forskning, litteratur och tidningar, sångtexter, kurser, språkstöd med hjälp av priser och stipendier och övriga aktiviteter) samt en alltmer positiv syn på detta språk kommer älvdalskan aldrig att dö, "även om den inte kommer att höras i bygden lika levande som i det gamla bondesamhället" (Helgander 2012:40).

4. MATERIAL OCH METOD

I december 2015 genomförde jag en enkätundersökning för att redogöra för attityder till det älvdalska språkets bevarande beroende på respondentens ålder, härkomst och språkbruk. I enkäten (se bilaga 1) ställdes frågor om vad det egentligen är som får människor att börja lära sig älvdalskan, varför man stöder den, samt hur ofta och i vilka sammanhang man brukar använda älvdalskan både passivt och aktivt. Enkäten var tillgänglig på nätet och länken till den delades såväl i Facebookgruppen *Älvdalska som minoritets-/landsdelsspråk (Elfdalian as a Minority Language)* som på några andra ställen på nätet, exempelvis i en artikel skriven av journalisten Björn Rehnström och publicerad i samband med denna uppsats.

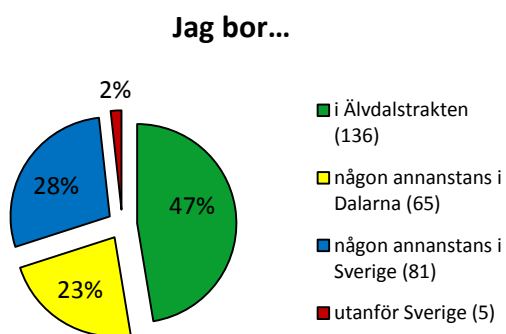
4.1 Material

I undersökningen deltog 287 respondenter varav 88 (30.7 %) var män och 199 (69.3 %) kvinnor. Deltagarna har indelats i fem åldersgrupper, nämligen de yngsta (under 15 år), ungdomar (15–25 år), den yngre mellangenerationen (26–40 år), den äldre mellangenerationen (41–60 år) och de äldre (61 år och över). Var och en av dessa åldersgrupper omfattar följande antalen respondenter:

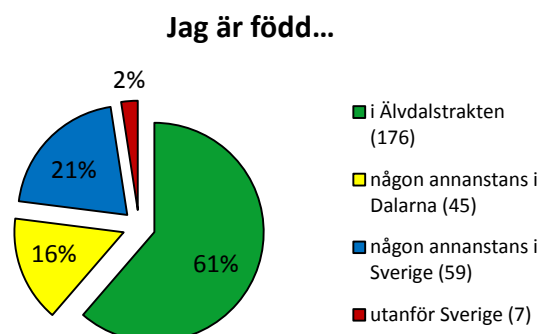

Figur 1 Respondenternas ålder

Vidare har jag uppmärksammat respondenternas hem- och födelseort. Den geografiska fördelningen baseras på fyra grupper, nämligen boende i Älvdalstrakten, boende någon annanstans i Dalarna, boende någon annanstans i Sverige och de som bor utanför Sverige. Samma uppdelning gäller också respondenternas födelseort. Var och en av dessa geografiska grupper omfattar följande antalen respondenter:

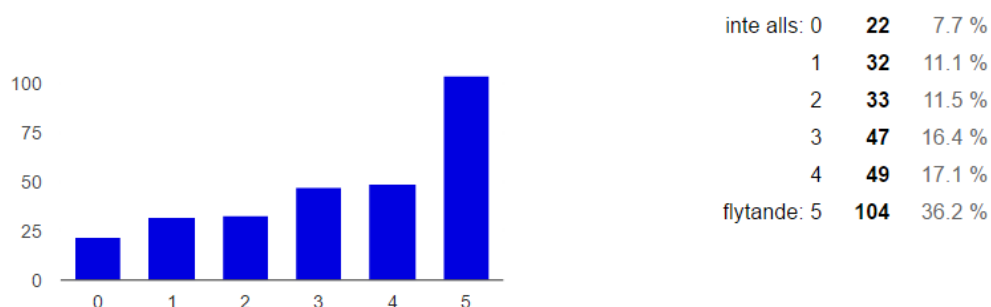

Figur 2 Respondenternas hemort

Figur 3 Respondenternas födelseort ⁷

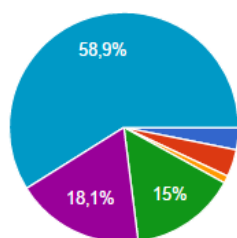
Respondenternas språkbruk är det sista kriteriet som jag har noterat i undersökningen. Vad gäller kunskaperna i det älvdalska språket placerade respondenterna sig efter självbedömning på skalan från 0 till 5 då siffran 0 betyder att man inte alls kan älvdalska och siffran 5 betyder att man talar älvdalska flytande. Respondenternas självbedömning i undersökningen ser ut så här:

Figur 4 Respondenternas kunskaper i älvdalska

⁷ Observera att respondenterna visar tecken på en känd trend som gäller utflyttningen från Älvdalstrakten till någon annan plats. Det intressanta är dock att det verkar som om man inte lika frekvent brukar lämna Dalarna helt och fullt. Undersökningen innefattar 176 respondenter som är födda i Älvdalstrakten (61.3 %) och denna siffra minskas till 135 respondenter som bor i Älvdalstrakten (47 %). Däremot ökas antalet respondenter födda i Dalarna utanför Älvdalstrakten, dvs. 45 stycken (15.7 %), till 65 respondenter som bor i Dalarna utanför Älvdalstrakten (22.6 %). Av alla respondenter som uppger att de bor någonstans i Dalarna utanför Älvdalstrakten är 15 respondenter (23 %) också födda där, medan 39 respondenter (60 %) är födda i Älvdalstrakten och 11 respondenter (17 %) är födda någonstans i Sverige utanför Dalarna. På grundval av detta kan man förmoda att en hel del älvdalingar visserligen flyttar ifrån Älvdalstrakten, men brukar i stor utsträckning stanna i Dalarna.

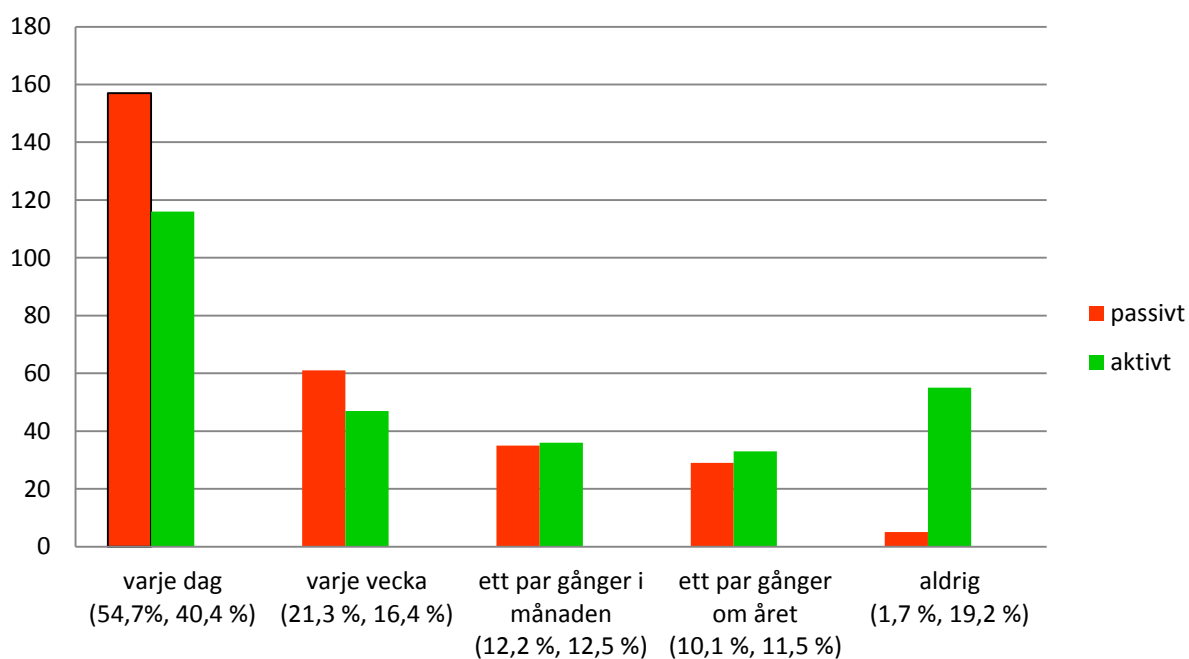
Följande diagram visar hur många infödda talare av älvdalskan som omfattas av undersökningen eller, såvida man inte är uppväxt med älvdalskan som modersmål, hur länge man har hållit på med att lära sig detta språk.

mindre än ett år	9	3,1 %
1 - 3 år	11	3,8 %
4 - 5 år	3	1 %
6 år och mer	43	15 %
Jag har inte lärt mig älvdalska	52	18,1 %
Jag är en infödd talare	169	58,9 %

Figur 5 Respondenternas förhållande till älvdalskan

Därtill kommer uppgifter om hur ofta respondenterna brukar komma i kontakt med älvdalskan både passivt och aktivt. Respondenterna kunde välja bland fem möjligheter, dvs. "varje dag", "varje vecka", "ett par gånger i månaden", "ett par gånger om året" eller "aldrig". Diagrammet nedan visar hur de tillfrågade svarade.

Figur 6 Respondenternas passiva och aktiva kontakt med älvdalskan

4.2 Metod

I nästa avsnitt som heter *Resultat* kommer jag att presentera respondenternas inställningar till det älvdalska språkets bruk och bevarande samt analysera respondenternas svar. Analysen baseras på tre kriterier, nämligen respondenternas ålder, det geografiska område de kommer ifrån och den språknivå de ligger på efter självbedömning. I enkäten fanns det både öppna frågor och flervalsfrågor. För att exemplifiera med respondenternas svar på de öppna frågorna kommer jag inte att uppge alla svar, utan jag kommer att välja bara några av dem. Uppgifter erhållna på grund av flervalsfrågor ska bearbetas i ett antal tabeller och diagram.

Med utgångspunkt i respondenternas svar ska jag försöka lägga märke till eventuella skillnader som skulle kunna förekomma bland inställningarna till älvdalskans bruk och bevarande mellan olika åldersgrupper och mellan geografiska områden samt mellan infödda talare och de som håller på att lära sig dalska eller inte alls behärskar detta språk. Avsnittet ska slutligen ge insikter om vilka sammanhang som det älvdalska språket oftast brukar användas i.

5. RESULTAT

I detta avsnitt kommer jag att redovisa vad det finns för anledningar till att lära sig älvdalska, vilka aktiviteter för att bevara språket det finns, hur älvdalskans passiva och aktiva bruk ser ut nu för tiden, hur respondenterna ställer sig till älvdalskans uppgradering till ett eget språk, i vilka sammanhang man egentligen använder älvdalskan samt var älvdalskan är önskad att vara använd.

5.1 Attityder beroende på ålder

I detta kapitel kommer jag att ta upp frågan om eventuella skillnader mellan olika åldersgruppers förhållanden till det älvdalska språket. Som tidigare nämnts har respondenterna indelats i fem åldersgrupper, dvs. de yngre (under 15 år), ungdomar (15–25 år), den yngre mellangenerationen (26–40 år), den äldre mellangenerationen (41–60 år) och de äldre (61 år och över).

5.1.1 Anledningen till att lära sig älvdalska

De respondenter som anger att de lär sig älvdalska redogör också för orsaken till att de gör det. Med utgångspunkt från svaren ser man att huvudanledningen är familj, släkt och barndomsvänner som sinsemellan fortfarande talar antingen i stor utsträckning eller enbart på älvdalska. I åldersgruppen 61 år och över finns det i undersökningen 10 respondenter (14,1 %) som lär sig älvdalska, dvs. att de inte är infödda talare och samtidigt strävar efter att lära sig språket. Den vanligaste anledningen hos dem är att familjemedlemmar i ett tidigare skede använde språket sinsemellan, men inte med respondenterna i fråga, eller att de har flyttat till Älvdalen.

Mina föräldrar talade älvdalska med varandra, men inte med oss barn. Därför förstår jag men kan ej tala älvdalska. (61 år och över)

Jag har vuxit upp med en mamma som var född i Älvdalen och vistades mycket där uppe som barn. Har alltid varit intresserad av att lära mig, men har gjort det genom att lyssna. (61 år och över)

I båda mellanåldersgrupperna förefaller det vara rätt vanligt att lära sig språket. I

undersökningen finns det 24 respondenter (24,2 %) i gruppen 41–60 år och 15 respondenter (20,5 %) i gruppen 26–40 år som ägnar sig åt att lära sig det älvdalska språket. Den mest frekventa orsaken till inläring av älvdalskan hos denna grupp är att respondenterna visserligen är uppväxta i kontakt med språket, men av någon anledning, exempelvis föräldrarnas tidigare inställning till språket, kan de inte tala dalska flytande.

Jag var med på ett par skivinspelningar 1999–2001 där vi sjunger på älvdalska. De andra musikerna pratade bara älvdalska så det vara bara att sätta igång själv. Eftersom jag är född i Älvdalen så har jag hört språket hela livet men föräldrarna lärde mig svenska istället för jag skulle få det lättare i skolan. Det var lätt att komma igång att prata älvdalska när jag väl började. Eftersom jag inte bor i Älvdalen så pratar jag inte så ofta. (41–60 år)

Även den yngre mellangenerationen har varit med om att älvdalskan talats i hemmet men inte aktivt har överförts till barnen. Några respondenter betonar att de bara förstår älvdalska, de kan inte tala det.

Jag har växt upp med föräldrar och mor- och farföräldrar som pratar älvdalska så jag förstår det mesta men har svårare för att prata med "den rätta klangen". (26–40 år)

Jag förstår men kan inte prata älvdalska, min mamma kommer från Blyberg och hon pratar bara älvdalska med sina systrar. (26–40 år)

Det finns dock familjer bland den både äldre och yngre mellangenerationen som ofta eller till och med enbart talar dalska hemma.

Är uppvuxen med föräldrar och släktingar som pratar älvdalska. Älvdalskan har varit en naturlig del i min uppväxt. Eftersom jag ej är uppvuxen i Älvdalen (föräldrarna kommer därifrån) har jag ej pratat språket med jämnåriga kompisar. Endast med familj, släkt och med andra boende i Älvdalen. (41–60 år)

Mamma är från Blyberg. Bodde hos mormor och morfar i Blyberg när jag var liten på sommarloven. De och alla andra pratade alltid älvdalska med mig. Ingen ville svenska. (41–60 år)

Pappa och släktingar talar älvdalska endast. (26–40 år)

En annan anledning till inläringen av språket är enligt respondenterna vänner som man vill förstå vad de talar om. Ens arbete förekommer också som orsak till att man har lärt sig älvdalska. Ibland måste man kunna det för att förstå sina medarbetare och för att få en bättre kommunikation med de äldre. Låt mig uppmärksamma en respondent som arbetar på

en förskola och på frågan om varför hon lär sig älvdalska svarade: "För jag jobbar på en förskola där många barn pratat älvdalska" (26–40 år).

När man återkommer till teorin beskriven i de föregående avsnitten borde man mest lägga märke till den yngre generationen. Vad gäller de yngre respondenter som lär sig språket så finns det i min undersökning i åldersgruppen 15–25 år 12 respondenter (35,3 %) och 4 respondenter (40 %) som är yngre än 15 år. När allt kommer omkring kan man konstatera att ungdomarnas drivkraft för att lära sig språket verkar vara familj och släktingar.

Släkt och familj har alltid pratat älvdalska med oss barn. (15–25 år)

Dels för att jag talade älvdalska med mina äldre släktingar, dels för att jag tycker att det är oerhört viktigt att bevara. (15–25 år)

Ig kumb från övdaln. (15–25 år)

Jag har alltid hört det och kunnat prata, sen slutade jag men jag har börjat nu igen för att få stipendie när jag slutar nian. (15–25 år)

Märk att en av de unga respondenterna svarade rent av på älvdalska och en motiverades av att få ett stipendium. Även hos barn under 15 år är anledningen till deras intresse för språket entydigt familj.

Min mamma och mormor pratar bara älvdalska med mig. (under 15 år)

Min pappa har pratat älvdalska med mig hela mitt liv. (under 15 år)

Många hemma pratar älvdalska. (under 15 år)

Med tanke på respondenternas svar kan man sammanfattningsvis hävda att det råder ingen tvekan om att det fortfarande finns några föräldrar som strävar efter att överföra det älvdalska språket till sina barn som i sin tur uppskattar det och har sin egen drivkraft för att lära sig språket. På grund av ett rent intresse för nordiska språk och dialekter ägnar sig bara 4 respondenter i undersökningen åt att lära sig älvdalska, varav 2 respondenter ingår i åldersgruppen 41–60 år, 1 respondent i åldersgruppen 26–40 år och 1 respondent i åldersgruppen 15–25 år.

5.1.2 Aktiviteter för att bevara älvdalskan

I enkäten frågade jag om man gör något för att älvdalskan ska bevaras. 184 respondenter

(64,1 %) svarade "ja" och 103 (35,9 %) svarade "nej". Siffrorna för varje åldersgrupp finns i tabellen ovan.

Åldersgrupp	JA	NEJ
61 år och över	54 (76,1 %)	17 (23,9 %)
41–60 år	64 (63,4%)	37 (36,6 %)
26–40 år	44 (62 %)	27 (38 %)
15–25 år	16 (47,1 %)	18 (52,9 %)
Under 15 år	6 (60 %)	4 (40 %)

Tabell 1 Gör du något för att bevara älvdalskan? - ålder

Eftersom "nej" endast vinner över "ja" bland ungdomar i åldersgruppen 15–25 år verkar ungdomarna vara de minst aktiva. Hos de yngsta utgörs skillnaden bara av två respondenter, vilket inte är särskilt avgörande. Det visar sig dock att ju äldre man är desto större skillnader mellan "ja" och "nej" finns det. Medan skillnaden i de båda ungdomsgrupperna bara är två respondenter, är den 17 och 27 respondenter i de två medelåldersgrupperna. Bland de äldre är klyftan avsevärt större mellan dem som strävar efter att bevara språket och dem som inte engagerar sig, vilket kan innebära att ju äldre man är desto större intresse för språkbevarande finns det.

Vidare uppgav de respondenter som svarat "ja" vad de hade bidragit med för att bevara älvdalskan. Det allra vanligast förekommande svaret i alla åldersgrupper är att man dagligen talar älvdalska med så många människor som möjligt, i synnerhet med sina egna barn och barnbarn. Till andra ofta nämnda insatser hör aktiviteter på Facebook, medlemskap i föreningen *Ulum Dalska* och att köpa och läsa böcker på älvdalska.

Skriver ibland inlägg på älvdalska i Facebook-gruppen för att visa hur en äldre person talar/uttrycker sig på vårt "språk". (61 år och över)

Pratar med mina barn fast dom mest svenskar. Är med i *Ulum Dalska*. (41–60 år)

Pratar älvdalska med alla som jag vet talar. Pratar med mitt barn, läser (direktöversätter) barnböcker för hen och uppmuntrar andra att prata, även de som inte tror att de "kan". (26–40 år)

Akudirer min fouk so inte vitå ven ed ir. (15–25 år)

Pratar älvdalska väldigt ofta. (under 15 år)

5.1.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk

Siffrorna för både en passiv och en aktiv språkanvändning är tämligen lika när det gäller svaren "ett par gånger i månaden" och "ett par gånger om året". Den största skillnaden finns mellan svaren "varje dag" och "aldrig". Från det passiva språkbruket till det aktiva minskas daglig användning med 14,3 %. I jämförelse med antalet respondenter som aldrig kommer i kontakt med älvdalskan ökar antalet respondenter som aldrig talar språket med 17,5 %. Nedanstående två tabeller omfattar uppgifter om uppdelningen i åldersgrupperna. Den första tabellen innehåller siffrorna vad gäller det passiva språkbruket, dvs. hur ofta man lyssnar eller läser på älvdalska.

Passivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
60 år och över	43 (60,6 %)	14 (19,7 %)	8 (11,3 %)	6 (8,5 %)	0 (0 %)
41–60 år	53 (53,5 %)	19 (19,2 %)	16 (16,2 %)	10 (10,1 %)	1 (1 %)
26–40 år	39 (53,4 %)	16 (21,9 %)	8 (11 %)	7 (9,6 %)	3 (4,2 %)
15–25 år	15 (44,1 %)	11 (32,4 %)	2 (5,9 %)	6 (17,6 %)	0 (0 %)
Under 15 år	7 (70 %)	1 (10 %)	1 (10 %)	0 (0 %)	1 (10 %)

Tabell 2 Passiv kontakt med älvdalskan - ålder

Siffrorna tyder på att de yngsta och de äldsta respondenterna oftast kommer i någon kontakt med älvdalskan. Vidare kan utläsas att respondenterna mellan 15–25 år är i daglig kontakt med språket minst och att det jämfört med de andra finns avsevärt fler i den åldern som svarat "varje vecka" eller "ett par gånger om året". Den andra tabellen visar hur ofta respondenterna aktivt använder det älvdalska språket, dvs. hur ofta de talar eller skriver på älvdalska.

Aktivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
60 år och över	35 (49,3 %)	17 (23,9 %)	5 (7 %)	3 (4,2 %)	11 (15,5 %)
41–60 år	41 (41,4 %)	16 (16,2 %)	12 (12,1 %)	13 (13,1 %)	17 (17,2 %)
26–40 år	26 (35,6 %)	8 (11 %)	9 (12,3 %)	13 (17,9 %)	17 (23,3 %)
15–25 år	9 (26,5 %)	6 (17,6 %)	7 (20,6 %)	3 (8,8 %)	9 (26,5 %)
Under 15 år	5 (50 %)	0 (0 %)	3 (30 %)	1 (10 %)	1 (10 %)

Tabell 3 Aktiv kontakt med älvdalskan - ålder

I motsats till hur det förhåller sig med det passiva språkbruket kan man se en minskning av antalet respondenter som använder språket aktivt dagligen. Siffrorna i tabell 2 visar att bara 5 respondenter helt saknar kontakt med språket, medan det i tabell 3 är 55 respondenter

som aldrig talar älvdalska. Av tabell 2 framgår det också att respondenterna till största delen är vana vid att vara i kontakt med språket varje dag eller varje vecka, medan siffrorna i tabell 3 inte visar det lika tydligt. Vidare kan nämnas att en hel del respondenter inte brukar tala älvdalska till vardags, utan de gör det bara ibland eller till och med aldrig.

5.2 Attityder beroende på geografiskt område

Detta avsnitt kommer att behandla samma frågor som förra avsnittet gjort, men denna gång tar man hänsyn till var respondenterna kommer ifrån och var de är födda. Respondenterna har indelats i fyra grupper, nämligen boende i Älvdalstrakten, någon annanstans i Dalarna, någon annanstans i Sverige och boende utanför Sverige. Samma uppdelning har gjorts beträffande respondenternas födelseorter.

5.2.1 Anledningen till att lära sig älvdalska

Som jag har visat ovan strävar älvdelingarna efter att förbättra sina färdigheter i älvdalska framför allt på grund av att någon i familj eller omgivning talar språket. Låt mig se närmare på de respondenter som bor utanför Älvdalen. Nästan alla respondenter bosatta i Dalarna utanför Älvdalen uppger att de också gör det för familjens eller omgivningens skull.

Min släkt kommer från Älvdalen och jag har växt upp med att få älvdalska pratat till mig. Så jag förstår älvdalska, men kan inte prata det. (både boende och född i Dalarna utanför Älvdalen)

Mina föräldrar är från Älvdalen och då pratas det älvdalska i familjen. Jag förstår älvdalska men pratar väldigt lite själv. Jag skulle vilja kunna mer dock. (både boende och född i Dalarna utanför Älvdalen)

Mamma är från Älvdalen. Mormor pratade alltid älvdalska med mig. Jag har tyvärr tappat en del men jag önskar att det fanns en kurs på Högskolan Dalarna som förut. Älvdalska är otroligt vackert och jag vill verkligen lära mig mer bara jag har tid. (både boende och född i Dalarna utanför Älvdalen)

Jag har vuxit upp med en älvdalsktalande familj på pappas sida. Lyssnar på det varje gång jag hälsar på och förstår i princip allt de säger. (både boende och född i Dalarna utanför Älvdalen)

Även de respondenter som bor någon annanstans i Sverige utanför Dalarna ägnar sig åt att lära sig älvdalska. De gör det i synnerhet med anledning av sin familj och släkt, dvs. att någon familjemedlem kommer ifrån Älvdalstrakten och att man därmed vuxit upp i kontakt med det

älvdalska språket. Det finns dessutom en del respondenter som både vistas i Älvdalstrakten på somrarna och som har en positiv inställning till älvdalskan.

Min far är från Älvdalen. Han har lärt mig. Jag har även stuga i Älvdalen och är där mycket. Har varit där på alla semestrar och har många barndomsvänner där. (både boende och född i Sverige utanför Dalarna)

Har en mamma som talar flytande. Släkt i Älvdalstrakten. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Dalarna utanför Älvdalen)

Min mamma/mormor/morfar/moster och morbror dalskar. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Dalarna utanför Älvdalen)

Jag kan tala och förstå andra äldre svenska mål och dialekter, vilket gör att jag kan förstå skriven Dalska ganska bra. Är mycket intresserad av Dalska språket och har tillbringat flera somrar i Älvdalen. (boende i Sverige utanför Dalarna, född utanför Sverige)

I enkäten finns bara 5 respondenter som är bosatta någon annanstans utanför Sverige varav en håller på att lära sig älvdalska. Denna respondent anger att han "är mycket intresserad och fascinerad av dess ålderdomliga fornsvenska och fornordiska drag."

5.2.2 Aktiviteter för att bevara älvdalskan

En del forskare hävdar att för ett hotat språks bevarande brukar det ske fler insatser utifrån än inifrån det område där språket talas, men de medger samtidigt att älvdalingarnas egna drivkrafter är ovanligt starka. Om jag delar upp svaren på frågan "Gör du något för att bevara älvdalskan?" med hänsyn till respondenternas hemort ser siffrorna ut på följande sätt:

Hemort	JA	NEJ
Älvdalstrakten	97 (71,3 %)	39 (28,7 %)
Dalarna utanför Älvdalstrakten	39 (60 %)	26 (40 %)
Sverige utanför Dalarna	43 (53,1 %)	38 (46,9 %)
Någon annanstans	5 (100 %)	0 (0 %)

Tabell 4 Gör du något för att bevara älvdalskan? - hemort

Om man jämför siffrorna i tabell 4 så ser man att älvdalingarna i större utsträckning än människor på andra håll i Sverige kämpar för att deras eget sätt att tala ska överleva. Det framgår visserligen av tabellen att den största insatsen procentuellt sett för att bevara älvdalskan görs utanför Sverige, men man måste förstås ta hänsyn till såväl de utländska respondenternas väldigt låga antal som deras förväntade intresse för språket.

Låt mig ge några exempel på älvdalingarnas svar och därmed besvara frågan vad det egentligen är som älvdalingarna gör för att uppmuntra språkbevarandet. Att tala älvdalska varje dag eller vid så många tillfällen som möjligt är det mest förekommande svaret. I synnerhet talar man älvdalska med sina barn och barnbarn. Vidare skriver älvdalingarna ofta på Facebook, i brev eller andra meddelanden på älvdalska. Det finns också en strävan efter att sprida det älvdalska språket bland utomstående eller intresserade.

Pratar dagligen med både barn och barnbarn. (både boende och född i Älvdalstrakten)

Ig akkudirer min oller so kunna :) og bjuod til lær krippkripper. (både boende och född i Älvdalstrakten)

Pratar det till vardags med mina barn i hopp om att de ska börja prata igen då de slutade när de började på dagis. (både boende och född i Älvdalstrakten)

Jag pratar med mina barn och syskonbarn och alla andra som vill dalska. Påpekar på dagis och skola att dalska med mina barn. (både boende och född i Älvdalstrakten)

Jag pratar älvdalska med så många som möjligt för att alla ska få en chans att höra och lära sig förstå språket. (både boende och född i Älvdalstrakten)

Använder språket muntligt dagligen och skriftligt i brev och på Facebook. (boende i Älvdalstrakten, född i Sverige utanför Dalarna)

De flesta respondenterna bosatta någonstans i Dalarna utanför Älvdalen använder aktivt älvdalskan genom att både prata och skriva (framför allt på sociala medier) och dessutom lära sina barn att också kunna det. Ett par respondenter nämner att de talar älvdalska med människor från närliggande platser som Mora. Även de respondenter som är både bosatta och födda i Dalarna utanför Älvdalen strävar relativt ofta efter att tala älvdalska när tillfälle bjuds. En respondent yttrar ett önskemål om att få gå en språkkurs för att förbättra sina kunskaper i älvdalskan och sålunda våga prata. En annan respondent född i Sverige utanför Dalarna skriver rent av sitt svar på älvdalska.

Jag talar alltid älvdalska i butiker och bland vänner när jag besöker Älvdalen. (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Älvdalstrakten)

Pratar så mycket jag kan och lär mina egna barn. Pratar alltid älvdalska med mina patienter som är älvdalingar. (både boende och född i Dalarna utanför Älvdalen)

Uppmuntrar mina barn att dalska. (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Älvdalstrakten)

Pratar älvdalska med folk från Älvdalen och med folk från orter runtomkring som har liknande dialekter t.ex. Mora, Venjan. Brukar även skriva älvdalska ibland. (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Älvdalstrakten)

Jag har enbart talat dalska med mina tre barn som nu är vuxna, svenska lär de sig ändå. Jag talar ofta med min mor om olika uttryck och ord för att själv bevara vokabulären. För övrigt skriver jag på dalska på Facebook-grupper och talar det med alla som förstår, även dalsk-talande från närliggande kommuner som Orsa och Mora. (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Älvdalstrakten)

Jag delar inlägg på sociala medier och försöker lära mig mer av mina föräldrar och mor- och farföräldrar. Jag talar även gott om Älvdalen och älvdalskan för alla som vill lyssna. :) Jag skulle gärna vilja gå en kurs för att lära mig mer och på så sätt våga prata och använda älvdalskan. (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Sverige utanför Dalarna)

Ig pryver sii någer å Faceook i sum grupper! (boende i Dalarna utanför Älvdalen, född i Sverige utanför Dalarna)

Till de vanligast förekommande aktiviteterna som respondenterna bosatta i Sverige utanför Dalarna ägnar sig åt hör att aktivt samtala på älvdalska framför allt med barnen för att lära dem språket, liksom att sprida kunskap om älvdalskan bland vänner och bekanta. Att vara medlem i föreningen *Ulum Dalska* och sociala medier spelar också en viktig roll.

Pratar och läser för mina barn. Så de ska kunna förstå i alla fall. Vill de inte prata så är det upp till dem. Bor inte i Dalarna, så svårt att få dem att vilja prata. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Älvdalstrakten)

Jag är medlem i *Ulum Dalska*, talar älvdalska och berättar ofta om den för andra människor. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Älvdalstrakten)

Pratar när jag kan så ofta jag kan trots att jag bor långt därifrån nu. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Dalarna utanför Älvdalstrakten)

Jag pratar älvdalska så fort jag har möjlighet. Där jag bor finns ingen som förstår (utom min man som förstår men inte pratar). Så fort jag ringer till mina släktingar och vänner i Älvdalen så blir det dalska. Jag läser på Facebook sidan och har även skrivit en del. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Älvdalstrakten)

Talar den med mina anhöriga. Skriver på Facebook med mina vänner som förstår älvdalskan. (boende i Sverige utanför Dalarna, född i Älvdalstrakten)

Jag är medlem i *Ulum Dalska*, talar älvdalska och berättar ofta om den för andra människor. (både boende och född i Sverige utanför Dalarna)

De utländska respondenterna uppger att trots att de försöker lära sig språket är det svårt. Vidare talar de och läser om språket samt är aktiva på sociala medier, exempelvis Facebook: "Försöker lära mig språket, lite grann då och då. Stöttar språkaktiviteter på sociala medier" (både boende och född utanför Sverige).

5.2.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk

Tabell 5 visar hur ofta man kommer i kontakt med det älvdalska språket om man bor antingen i Älvdalstrakten, i Dalarna utanför Älvdalen, i Sverige utanför Dalarna eller utomlands.

Passivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
Älvdalstrakten	112 (82,4 %)	22 (16,2 %)	2 (1,5 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Dalarna	28 (43,1 %)	14 (21,5 %)	14 (21,5 %)	9 (13,8 %)	0 (0 %)
Sverige	15 (18,5 %)	24 (29,6 %)	17 (21 %)	20 (24,7 %)	5 (6,2 %)
Utomlands	2 (40 %)	1 (20 %)	2 (40 %)	0 (0 %)	0 (0 %)

Tabell 5 Passiv kontakt med älvdalskan - hemort

Bland alla älvdalingarna i undersökningen finns det inte någon som väldigt sällan eller aldrig kommer i kontakt med älvdalskan, nästan alla respondenter är tvärtom dagligen eller åtminstone varje vecka i kontakt med sitt språk. I jämförelse med de respondenter som bor någon annanstans i Dalarna är ungefär dubbelt så många älvdalingar i kontakt med älvdalskan varje dag. Men respondenterna bosatta i Dalarna utanför Älvdalstrakten är också i kontakt med det älvdalska språket relativt ofta. Varken i Älvdalstrakten eller i Dalarna finns det någon som aldrig använder språket passivt. Till och med de som bor i Sverige utanför Dalarna har i större eller mindre utsträckning någon kontakt med språket. Det finns rent av två utländska respondenter som kommer i kontakt med älvdalskan varje dag. Följande tabell visar hur ofta respondenterna talar och skriver på älvdalska.

Aktivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
Älvdalstrakten	87 (64 %)	18 (13,2 %)	12 (8,8 %)	9 (6,6 %)	10 (7,4 %)
Dalarna	20 (30,8 %)	14 (21,5 %)	11 (17 %)	6 (9,2 %)	14 (21,5 %)
Sverige	8 (9,9 %)	14 (17,3 %)	13 (16 %)	18 (22,2 %)	28 (34,6 %)
Utomlands	1 (20 %)	1 (20 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (60 %)

Tabell 6 Aktiv kontakt med älvdalskan - hemort

Vad gäller ett aktivt språkbruk kan man uppmärksamma att även i Älvdalstrakten finns det några som aldrig talar eller skriver på älvdalska. Det dagliga bruket är ändå störst bland älvdalingarna. Det finns fortfarande ganska många som talar eller skriver på älvdalska i övriga Dalarna. Såväl i andra delar av Sverige som utomlands är antalet aktiva talare avsevärt lägre. Det finns dock några som trots att de bor utanför både Älvdalstrakten och Dalarna aktivt

använder det älvdalska språket dagligen eller varje vecka.

5.3 Attityder beroende på dialektbruk

I föregående avsnitt har jag försökt ge en bild av hur älvdalskan används beroende på respondenternas ålder och geografiska område. Kan alla älvdalingarna älvdalska? Vilket förhållande har de som inte talar älvdalska till språket? Hur ofta använder de som talar språket flytande älvdalskan? Detta avsnitt syftar till att besvara dessa frågor.

5.3.1 Anledningen till att lära sig älvdalska

Respondenterna har placerat sig själva på skalan från 0 (man kan inte alls älvdalska) till 5 (man talar det flytande) och har indelats i tre grupper, dvs. infödda talare, de som håller på att lära sig älvdalskan och de som inte alls lärt sig älvdalskan. Av enkäten kan man också utläsa information om hur länge respondenterna lärt sig älvdalska, möjligheterna är "mindre än ett år", "1–3 år", "4–5 år" och "6 år och mer". Här kommer en del svar på frågan varför man egentligen lär sig älvdalska.

Kan vissa ord o förstår sammanhang i samtal, då min mamma tillförde vissa ord in i vår familj genom att hon växte upp i bygden däromkring. Hennes syster o dennes make bor i Älvdalen o pratar det dagligen. (1, 6 år och mer)

För att jag ville förstå vad älvdalingarna säger. (1, 4–5 år)

Jag har rötter i Älvdalen och har varit där främst sommartid sedan jag var barn. (1, mindre än ett år)

Min mamma är född och uppvuxen i Älvdalen. Jag har varje sommar besökt mina släktingar och fått lyssna på älvdalska. Tycker att jag förstår det ganska bra, men märker i vuxen ålder att jag har uppfattat vissa begrepp okorrekt. Jag förstår det mesta som sägs men kan inte tala älvdalska. (2, 6 år och mer)

Mina föräldrar är från Älvdalen och då pratas det älvdalska i familjen. Jag förstår älvdalska men pratar väldigt lite själv. Jag skulle vilja kunna mer dock. (2, 6 år och mer)

Tvungen när jag bor här. (2, 6 år och mer)

Min pojkvän är från Älvdalen och pratar mycket älvdalska. (2, 1–3 år)

Min far är från Älvdalen. Han har lärt mig. Jag har även stuga i Älvdalen och är där mycket. Har varit där på alla semestrar och har många barndomsvänner där. (3, 6 år och mer)

För att min man pratar älvdalska med sin familj vänner och andra älvdalingar. För att kunna hänga med blev jag tvungen att lära mig förstå. Lyssnade när dom pratade med varandra och lärde mig

på så vis. (3, 6 år och mer)

Det var nödvändigt då alla runt mig i skolan och hemma på Näset talade älvdalska! (3, 6 år och mer)

Jobbat och bott i 13 år. (3, 6 år och mer)

Jag är intresserad av nordiska språk och dialekter. (3, 4–5 år)

Min man pratade älvdalska, och jag tyckte det var roligt och intressant att lära mig. (4, 1–3 år)

Bestämde mig för att börja prata älvdalska när jag var runt 15 år. Min far, farfar och farmor pratar/pratade älvdalska flytande med varandra. Jag har alltid förstått men inte alltid pratat älvdalska själv. Jag tyckte att de är ett så unikt språk så jag ville göra det jag kan för att föra vidare språket för kommande generationer. (5, 6 och mer år)

Som det tidigare sagts är en förklaring till att man lär sig språket att någon familjemedlem kommer ifrån Älvdalen. Man kan också se en trend att personer som vistas i Älvdalen på somrarna även är intresserade av språket. Bland dem som svarat finns en del som lärt sig språket på relativt hög nivå tack vare sitt arbete i Älvdalen. Att lära sig språket med anledning av ett rent intresse förekommer också (det visar sig dock att det inte är någon ofta förekommande anledning). Bland respondenterna finns det många som trots att de lärt sig språket i mer än 6 år uppger att de bara kan vissa ord eller uttryck och inte kan tala flytande.

Den största delen av de respondenter som bedömt sig själva med siffran 4 eller 5 är infödda talare. Påståendet att man är en infödd talare och samtidigt behärskar språket på hög nivå behöver emellertid inte alltid vara korrekt. Bland älvdalingarna finns det nämligen några som håller på att lära sig språket på grund av att de snarare är infödda lyssnare än talare.

Jag lärde mig förstå älvdalska när jag var barn, men då fick jag inte tala det, eftersom alla svenskade med mig. Älvdalskan var inte fin då... men förstår gör jag fortfarande! Fast jag talar inte... (2, infödd talare)

Men det är få infödda talare som bedömer sig med någon lägre siffra. 169 respondenter uppger att de är infödda talare varav 99 respondenter (58,6 %) valde 5, dvs. de talar helt flytande, 41 respondenter (24,3 %) valde 4, 23 respondenter (13,6 %) valde 3 och bara fyra respondenter (2,4 %) valde 2. Bland infödda talare i undersökningen finns bara en person (0,6 %) som bedömt sig med siffran 1 och en person (0,6 %) som anser sin nivå vara 0.

52 respondenter uppger att de inte har lärt sig älvdalska varav 20 respondenter (38,5 %) betecknat sig med siffran 0, 17 respondenter (32,7 %) med 1, 11 respondenter (21,2 %) med

2, två respondenter (3,8 %) med 3, en respondent (1,9 %) med 4 och en respondent (1,9 %) med siffran 5. Några av dessa respondenter uppger att de visserligen är uppväxta i nära kontakt med språket (någon av föräldrarna talar äldalska flytande) och således förstår det, men kan inte eller har svårt att själv tala det. Med hänsyn till att dessa respondenter uppger att de inte lärt sig språket kan man misstänka att de inte strävar efter att förbättra sin kunskap i det äldalska språket.

5.3.2 Aktiviteter för att bevara äldalskan

Som tidigare nämnts poängterar vissa forskare att ett hotat språk får ett avsevärt större stöd av människor som står "utanför" än det får av dem som faktiskt talar det. Vad gäller äldalskan sägs det dock att verkligheten ser annorlunda ut. Låt mig analysera svaren igen på frågan "Gör du något för att bevara äldalskan?" för att bekräfta eller vederlägga det ovanstående argumentet, denna gång ur dialektbrukets synvinkel. Som tidigare sagts betecknar siffrorna 0 – 5 respondenternas kunskap i äldalskan efter självbedömning.

Språkbruk	JA	NEJ
0 (inte alls)	5 (22,7 %)	17 (77,3 %)
1	13 (40,6 %)	19 (59,4 %)
2	13 (39,4 %)	20 (60,6 %)
3	28 (59,6 %)	19 (40,4 %)
4	38 (77,6 %)	11 (22,4 %)
5 (flytande)	87 (83,7 %)	17 (16,3 %)

Tabell 7 Gör du något för att bevara äldalskan? - språkbruk

Bland dem som är mest inne i språket (respondenterna med siffrorna 4 och 5) kan man se det högsta antalet av dem som mest bidrar till språkbevarandet. Tabell 7 visar också att det lägsta antalet bidragande finns på raden med siffran 0. Det framgår således av tabellen att ju bättre en respondent behärskar äldalskan desto större chans finns det att man gör något för att bevara sitt språk.

De respondenter som inte talar äldalska uppger att de framför allt stöttar språkaktiviteter på sociala medier. De som har betecknat sig med siffrorna 1 eller 2 vill gärna fortsätta att lära sig äldalska, försöker tala språket i den utsträckning de kan, uppmärksammar och sprider kunskap om äldalskan, följer och stöder aktiviteter på Facebook samt är medlemmar i föreningen *Ulum Dalska*.

Pratar älvdalska med min son, följer *Ulum Dalska* och liknande grupper på Facebook, försöker underhålla min egen älvdalska trots att jag inte dalskar i min vardag. (2, 6 år och mer)

Förutom att informera om älvdalskan, dela inlägg på sociala medier och betala medlemskap i föreningen *Ulum Dalska* uppger de respondenter som ligger på högre språknivå (siffran 3) ofta att de använder älvdalskan så fort de kan, till exempel med sina barn eller sambor samt läser böcker på älvdalska. Det mest förekommande svaret bland respondenterna med siffran 4 är helt enkelt att de talar älvdalska så fort tillfälle ges med dem som kan eller vill, i synnerhet med egna barn, släktingar, vänner eller människor på arbetet och dessutom har som mål att lära andra älvdalska (framför allt sina egna barn).

Såväl att skriva, läsa och prata till vardags som att utmana andra att använda språket hör till de huvudaktiviteter som de respondenter som talar älvdalska flytande, dvs. betecknat sig med siffran 5, ägnar sig åt. Dessa respondenter uppger rätt ofta att de talar älvdalska med sina barn och barnbarn och några hävdar till och med att de för det mesta eller rent av enbart talar älvdalska. Av svaren är sju skrivna på älvdalska.

Använder den så mycket som möjligt. Försöker lära barnbarnen, läst sagor på älvdalska, gissningslekar med älvdalska ord t.ex. både barn och barnbarn förstår men då vi inte bor där blir det svårare med att tala men vi gör så gott vi kan. (5, infödd talare)

Jag har enbart talat dalska med mina tre barn som nu är vuxna, svenska lär de sig ändå. Jag talar ofta med min mor om olika uttryck och ord för att själv bevara vokabulären. För övrigt skriver jag på dalska på Facebook-grupper och talar det med alla som förstår, även dalsk-talande från närliggande kommuner som Orsa och Mora. (5, infödd talare)

Akudirer ed min åller så dugå å mai kripper. (5, infödd talare)

Akudirer min fouk so inte vitå ven ed ir. (5, infödd talare)

5.3.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk

Låt mig slutligen behandla frågan om hur ofta respondenterna kommer i kontakt med älvdalskan och vidare hur ofta de själva använder språket beroende på vilken språknivå de ligger på. Även här fanns det i enkäten fem möjligheter som respondenterna kunde välja bland, nämligen "varje dag", "varje vecka", "ett par gånger i månaden", "ett par gånger om året" och "aldrig". Först kommer en tabell med siffrorna som säger något om ett passivt dialektbruk.

Passivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
0 (inte alls)	1 (4,5 %)	4 (18,2 %)	5 (22,7 %)	8 (36,4 %)	4 (18,2 %)
1	12 (37,5 %)	5 (15,6 %)	6 (18,8 %)	8 (25 %)	1 (3,1 %)
2	6 (18,2 %)	18 (54,5 %)	3 (9,1 %)	6 (18,2 %)	0 (0 %)
3	23 (48,9 %)	7 (14,9 %)	12 (25,5 %)	5 (10,6 %)	0 (0 %)
4	35 (71,4 %)	10 (20,4 %)	3 (6,1 %)	1 (2 %)	0 (0 %)
5 (flytande)	80 (76,9 %)	17 (16,3 %)	6 (5,8 %)	1 (1 %)	0 (0 %)

Tabell 8 Passiv kontakt med älvdalskan - språkbruk

Av tabellen ovan framgår det klart att de respondenter som ligger på högre språknivå oftare kommer i kontakt med älvdalskan än de som ligger på en lägre språknivå. Vidare visar det sig att även de med sämre kunskap i älvdalskan i någon mån har kontakt med den. Man kan också utläsa från tabell 8 att alla respondenter på språknivå 2 och högre är i någon kontakt med älvdalskan. En övervägande del av de respondenter som ligger på en hög språknivå (siffran 4) eller talar älvdalska flytande (siffran 5) kommer i kontakt med älvdalskan antingen varje dag eller varje vecka. Följande tabell visar hur det ser ut när det gäller ett aktivt dialektbruk.

Aktivt	Varje dag	Varje vecka	Ett par gånger i månaden	Ett par gånger om året	Aldrig
0 (inte alls)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	22 (100 %)
1	5 (15,6 %)	1 (3,1 %)	0 (0 %)	9 (28,1 %)	17 (53,1 %)
2	3 (9,1 %)	3 (9,1 %)	7 (21,2 %)	11 (33,3 %)	9 (27,3 %)
3	9 (19,1 %)	12 (25,5 %)	15 (31,9 %)	6 (12,8 %)	5 (10,6 %)
4	24 (49 %)	12 (24,5 %)	7 (14,3 %)	4 (8,2 %)	2 (4,1 %)
5 (flytande)	75 (72,1 %)	19 (18,3 %)	7 (6,7 %)	3 (2,9 %)	0 (0 %)

Tabell 9 Aktiv kontakt med älvdalskan - språkbruk

Med tanke på tabell 9 kan man hävda att ju bättre en respondent behärskar älvdalskan desto oftare använder vederbörande den. Ett undantag utgör dock grupp nummer 1. I den finns det nämligen fler respondenter som använder språket till vardags än det finns i grupp nummer 2. Märk väl att samma företeelse också finns när språkbruket är passivt. Tabell 9 visar att det bara är bland dem som talar flytande älvdalska (siffran 5) som över 50 % använder språket aktivt till vardags. De som talar språket flytande uppvisar också de minsta skillnaderna mellan ett passivt och ett aktivt dialektbruk.

5.4 Älvdalskan som ett eget språk

Nu går jag in på frågan om huruvida älvdalskan bör bli ett eget språk eller inte och vem som egentligen har ett önskemål om att älvdalskan ska uppgraderas. På frågan om man vill att älvdalskan ska bli ett eget språk svarade 261 respondenter (90,9 %) "ja" medan 26 respondenter (9,1 %) svarade "nej". I följande tabeller är svaren analyserade med utgångspunkt från åldersgrupp, respektive hemort och språkbruk.

Åldersgrupp	JA	NEJ
61 år och över	65 (91,5 %)	6 (8,5 %)
41–60 år	90 (90,9 %)	9 (9,1 %)
26–40 år	68 (93,2 %)	5 (6,8 %)
15–25 år	29 (85,3 %)	5 (14,7 %)
Under 15 år	9 (90 %)	1 (10 %)

Tabell 10 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - ålder

Hemort	JA	NEJ
Älvdalstrakten	132 (97,1 %)	4 (2,9 %)
Dalarna utanför Älvdalstrakten	56 (86,2 %)	9 (13,8 %)
Sverige utanför Dalarna	68 (84 %)	13 (16 %)
Någon annanstans	5 (100 %)	0 (0 %)

Tabell 11 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - hemort

Språkbruk	JA	NEJ
0 (inte alls)	11 (50 %)	11 (50 %)
1	28 (87,5 %)	4 (12,5 %)
2	30 (90,9 %)	3 (9,1 %)
3	44 (93,6 %)	3 (6,4 %)
4	48 (98 %)	1 (2 %)
5 (flytande)	100 (96,2 %)	4 (3,8 %)

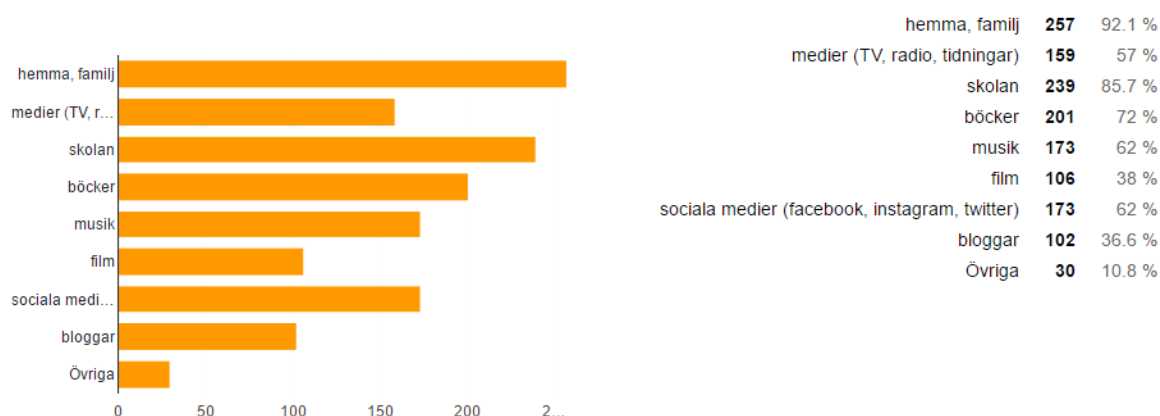
Tabell 12 Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? - språkbruk

Även om man kan utläsa av tabellerna ovan att det finns bara obetydliga skillnader mellan de flesta analyserade grupperna kan påpekas att både de som talar nästan flytande och flytande älvdalska samt de bosatta i Älvdalstrakten har de starkaste önskemålen om att älvdalskan ska bli ett eget språk. Hos de utländska respondenterna ser man visserligen 100 %, men de är få i undersökningen i jämförelse med de andra grupperna.

5.5 Områden där älvdalskan lever

I detta avsnitt kommer jag att kartlägga inom vilka områden eller i vilka sammanhang man mest brukar såväl komma i kontakt med älvdalskan som aktivt använda den. Med anledning av uppsatsens inriktning kommer dessa uppgifter inte att analyseras på något djupare sätt och detta material tjänar alltså bara som ytterligare uppgifter.

I undersökningen frågade jag huruvida det är värt att bevara älvdalskan. 285 respondenter svarade "ja" (99,3 %) och bara 2 respondenter (0,7 %) valde "nej". Ifall man svarade "ja" på förra frågan fick man besvara en fråga till om i vilka sammanhang det är värt att bevara älvdalskan. Respondenterna kunde välja bland svaren "hemma och familj", "medier (TV, radio, tidningar)", "skolan", "böcker", "musik", "film", "sociala medier (Facebook, Instagram, Twitter)", "bloggar" och "övriga", Varje respondent kunde välja ut fler än ett svar. Resultat ser ut på följande sätt:

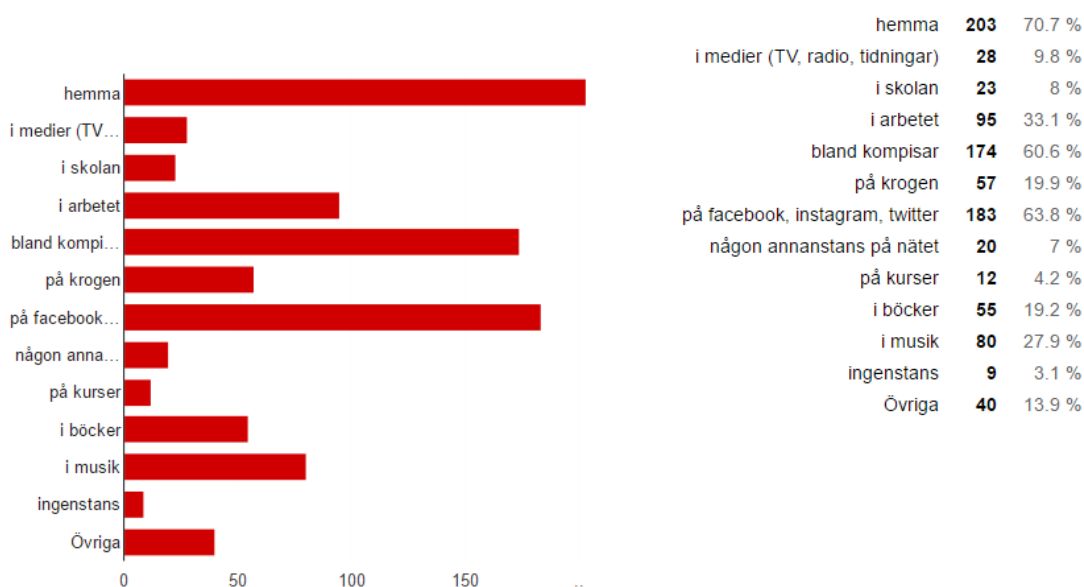

Figur 7 Områden där det är värt att bevara älvdalskan

Respondenternas önskemål om bevarandet av älvdalskan är starkast i familjen (92,1 %), i skolan (85,7 %), i böcker (72 %), i sociala medier som Facebook, Instagram eller Twitter (62 %), i musik (62 %) och i medier som TV, radio eller tidningar (57 %).

Vidare ställdes en fråga om var det egentligen är som respondenterna brukar komma i kontakt med älvdalskan. Man kunde välja bland svaren "hemma", "i medier (TV, radio, tidningar)", "i skolan", "i arbetet", "bland kompisar", "på krogen", "på Facebook, Instagram, Twitter", "någon annanstans på nätet", "på kurser", "i böcker", "i musik", "ingenstans" och

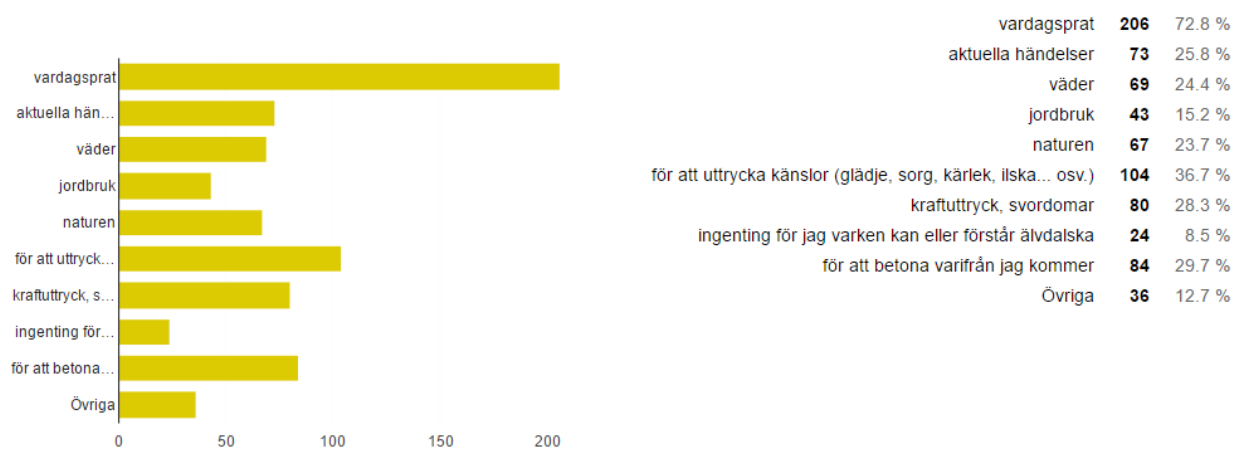
“övriga”. Varje respondent kunde välja ut fler än ett svar.

Figur 8 Områden där man kommer i kontakt med älvdalskan

Man kan utläsa av diagrammet att respondenterna oftast kommer i kontakt med älvdalskan hemma (70,7 %), på Facebook, Instagram, Twitter (63,8 %) och bland kompisar (60,6 %). Enligt respondenterna finns det däremot väldigt svag kontakt med språket i skolan (8 %).

Eftersom jag i föregående avsnitt har skilt ett passivt från ett aktivt dialektbruk, låt mig göra detsamma igen och visa inom vilka områden eller i vilka sammanhang respondenterna aktivt använder älvdalskan mest. Respondenterna kunde igen välja ut fler än ett svar och möjligheterna var “vardagsprat”, “aktuella händelser”, “väder”, “jordbruk”, “naturen”, “för att uttrycka känslor (glädje, sorg, kärlek, ilska... osv.)”, “kraftuttryck och svordomar”, “ingenting för jag varken kan eller förstår älvdalska”, “för att betona varifrån jag kommer” och “övriga”. Resultat ser ut på följande sätt:

Figur 9 Sammanhang som äldalskan används i

Vad gäller det aktiva språkbruket så kan man tydligt se att endast vardagsprat (72,8 %) stigit över femtio procent. Användningen för att uttrycka känslor som glädje, sorg, kärlek eller ilska (36,7 %) har hamnat på andra plats och för att betona varifrån man kommer (29,7 %) har hamnat på tredje plats. Jordbruk (15,2 %) verkar kanske förvånansvärt som ett område där man inte i någon större utsträckning är van vid att tala äldalska.

6. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Forskarna hävdar att för ett framgångsrikt dialekt- eller språkbevarande krävs att talarna själva gör en insats, det räcker inte med ett intresse som kommer utifrån. En del forskare är dock överens om att älvdalskan är ett undantag, dvs. att älvdalingarna kämpar hårt för att deras unika språk ska bevaras. Även om siffrorna i delen *Resultat* tyder på att det verkligen är så, behöver några uppgifter diskuteras och förklaras.

6.1 Anledningen till att lära sig älvdalska

Den största uppmärksamheten bör man ge ungdomarnas svar som tyder på att både gruppen 15–25 år och gruppen under 15 år har ett oerhört stort intresse för att lära sig älvdalska. Det är dock viktigt att påpeka att det kan vara ungdomarnas föräldrar som uppmanar dem att delta i sådana saker som till exempel min undersökning. Vad gäller ålder så kan man se att respondenterna i båda ungdomsgrupperna tillsammans är färre än i de övriga åldersgrupperna. Det kan även tilläggas att de yngre i jämförelse med de äldre i större utsträckning brukar vara vana vid att använda nätet där min enkät fanns. Med tanke på dessa fakta kan förmodas att det tyvärr inte finns samma intresse för det älvdalska språket hos de yngre som hos de äldre.

Vad gäller geografiska områden visar det sig att respondenternas hemort inte spelar någon stor roll. Viljan att lära sig älvdalska har snarare att göra med att någon i nära omgivning talar älvdalska, eftersom det i allmänhet ges samma svar oavsett var man kommer ifrån. I min undersökning finns det en del som håller på att fördjupa sin kunskap i älvdalskan även om man är bosatt någonstans i Sverige utanför Dalarna. Detta sker som en följd av att någon älvdalsktalande funnits i familjen. Av detta skäl kan förmodas att dessa respondenter uppskattar älvdalskan (en respondent har sagt om älvdalskan att den är vacker) och att älvdalskan betyder något synnerligen speciellt för dem, annars skulle de inte ha varit intresserade av detta språk och även lärt sig det.

Det kan uppmärksammas att bland respondenterna förekommer det några som vistas i Älvdalen på somrarna (de har en stuga där) och följaktligen intresserar sig för det älvdalska språket. En anledning till detta är naturligtvis barndomsvänner eller släktingar, men det säger

också något om att Älvdalen är ett trevligt ställe med sin egen kultur där man vill tillbringa sin fritid.

Med utgångspunkt i svaren i avsnittet som gäller språkbruk framgår det att bland älvdalingarna finns det inte bara infödda talare utan också infödda lyssnare som inte anser sig kunna tala älvdalska, vilket är en följd av att älvdalsspråkiga föräldrar inte talade språket med respondenterna under deras ungdomstid. De negativa attityder till det älvdalska språket som fanns för några decennier sedan kan vara en tänkbar förklaring till detta. Å andra sidan har det visat sig att människor som kommer till kommunen och börjar arbeta där ibland blir tvungna att lära sig språket för att förbättra sin kommunikation med de äldre. Några andra slutsatser vågar jag inte dra eftersom det behövs en djupare analys för att ta reda på exempelvis hur många år det tar innan man hamnar på en högre språknivå eller varför en del respondenter ligger på en låg språknivå trots att lärt sig älvdalska i 6 år eller mer.

6.2 Aktiviteter för att bevara älvdalskan

Eftersom antalet bidragande till språkbevarandet (tabell 1) har minskat med åldern kan man konstatera att de äldre är betydligt mer intresserade av att bevara språket än de yngre är. Detta påstående bekräftas också av det låga antalet unga deltagare i undersökningen. I jämförelse med de två yngre åldersgrupperna omfattar alla tre äldre åldersgrupperna minst dubbelt så många respondenter, vilket också tyder på ett mindre intresse för älvdalskan hos respondenterna under 25 år.

Min undersökning har i likhet med forskarnas påstående bekräftat att älvdalingarna är oerhört intresserade av att bevara sitt unika språk och att det definitivt inte bara är utanför Älvdalen som intresset är stort. Som tidigare nämnts uppgår respondenterna bosatta utanför Sverige visserligen till 100 % när det gäller frågan om man gör något för att bevara älvdalskan, men det har sannolikt att göra med ett ovanligt stort intresse för älvdalskan som just dessa utländska respondenter förmodligen har. Med andra ord, det är bara 5 utländska respondenter som deltagit i undersökningen i jämförelse med t.ex. 136 respondenter från Älvdalstrakten.

Även uppgifterna baserade på respondenternas kunskap i det älvdalska språket bekräftar

entydigt att den största strävan efter att bevara älvdalskan finns hos talarna själva. I min undersökning är det nämligen de respondenter som anses kunna tala flytande eller nästan flytande (siffran 4). Det kan också betonas att tabell 7 faktiskt ger en klar bild av hur älvdalsktalande människor präglas av en medvetenhet om värdet av deras eget språk.

När det gäller insatser som uppmuntrar bevarandet av det älvdalska språket råder det ingen tvekan om att vardagsprat och aktiviteter på sociala medier såsom Facebook vinner mark hos alla undersökta grupper. De väldigt lite eller inte alls älvdalsktalande respondenterna stärker det älvdalska språket genom att vara aktiva på sociala medier, exempelvis på ofta nämnda Facebook som har visat sig vara ett betydande ställe där man skriver på älvdalska. Men de respondenter som talar flytande älvdalska talar inte bara språket till vardags utan strävar också efter att överföra språket till sina barn och barnbarn. Frågan är dock hur många de är och hur stor framgång de har. Låt mig notera att man inte bör bortse från att nästan enbart de som talar flytande älvdalska nämner "barn och barnbarn" medan man i de andra åldersgrupperna bara nämner "barn". Det verkar alltså som om de äldsta var de som behärskade älvdalskan bäst.

6.3 Kontakt med älvdalskan och dess aktiva bruk

Vidare har jag undersökt hur ofta mina respondenter brukar vara i kontakt med det älvdalska språket och hur ofta de själva talar det. Vad gäller ålder visar tabell 2 att både de yngsta och de äldsta respondenterna kommer i kontakt med älvdalskan oftast. Men återigen måste man beakta att de yngsta respondenterna är få, vilket i motsats till den procentuella fördelningen kan leda till en misstanke om att de yngsta respondenterna inte är så särskilt intresserade.

Av min undersökning har det framgått att nästan samtliga respondenter bosatta i Älvdalstrakten (98,6 %) kommer i kontakt med det älvdalska språket antingen varje dag eller varje vecka. Vidare kan poängteras att 77,2 % av respondenterna bosatta i Älvdalstrakten varje dag eller varje vecka talar eller skriver på älvdalska. Även om man lämnar Älvdalstrakten kan man i större eller mindre utsträckning möta detta språk, till och med utanför Dalarna. Detta tyder klart på att älvdalskan är ett levande språk som används till vardags. Eftersom de utländska respondenterna till och med brukar ha kontakt med språket (en del av dem varje dag) verkar det igen som om de faktiskt brann för älvdalskan. Det bör

dock betonas att de utländska respondenterna inte utgör någon övervägande del i undersökningen av dem som kommer i kontakt med älvdalskan, jämfört med älvdalingarna.

De respondenter som talar älvdalska flytande använder språket oftast och uppvisar de klart minsta skillnaderna mellan ett passivt och ett aktivt språkbruk när det gäller en daglig användning. Vad gäller skillnaderna mellan ett passivt och ett aktivt språkbruk kan man hos dem som talar språket flytande se en minskning med bara 4,8 % jämfört med åldergruppen 60 år och över som uppvisar en minskning med 11,3 % och de bosatta i Älvdalstrakten med en minskning med 18,4 %. Den slutsats man kan dra av detta är att de som bäst behärskar språket är ur språkbrukets synvinkel de mest stabila. Med andra ord, den grupp som oftast såväl talar som skriver, lyssnar och läser på älvdalska är de respondenter som talar språket flytande.

Sammanfattningsvis kan dock poängteras att det i allmänhet har visat sig finnas stora skillnader mellan ett aktivt och ett passivt språkbruk. Den största klyftan ser man hos både en daglig och ingen användning. Det finns påtagligt många respondenter som visserligen brukar lyssna eller läsa på älvdalska, men aldrig talar eller skriver på älvdalska, vilket många respondenters svar på de öppna frågorna också understryker, dvs. det finns dessvärre betydligt fler respondenter som läser eller lyssnar på det älvdalska språket än de som själva använder det aktivt.

6.4 Områden där älvdalskan lever

Av undersökningen har det framgått att älvdalskan mest används hemma, i familjen och i vardagen. Respondenterna visar också ett stort intresse för att bevara språket i både skolan och litteraturen. Det är viktigt att påpeka att önskemålet om att språket ska bevaras i skolan finns hos många fler respondenter, 85,7 %, än de som faktiskt kommer i kontakt med språket där, bara 8 %. Nästa överraskning kommer kanske när man i diagrammen 8 och 9 jämför uppgifterna beträffande litteraturen, dvs. 72 % respondenter önskar läsa böcker på älvdalska medan 19,2 % respondenter verkligen gör det. Det är snarare genom musiken som man kommer i kontakt med älvdalskan. Låt mig vidare påpeka att sociala medier som Facebook åter visar sig vara ett ställe där det är väldigt populärt att skriva på älvdalska och det är till och med endast sociala medier då en faktisk kontakt vinner över ett önskemål. Med andra

ord, människor vill skriva inlägg på älvdalska på Facebook, och det gör de också.

Eftersom alla tre svar som hamnat på första plats i diagrammen 8, 9 och 10, dvs. "hemma, familj", "hemma" och "vardagsprat", i själva verket betecknar samma sak vågar jag sammanfattningsvis konstatera att min undersökning lyckats med att belysa det område där älvdalskan vinner mark.

7. Älvdalskan som kulturarv

Som tidigare nämnts, pågår det numera många insatser för att bevara det älvdalska språket, som under senaste decennierna har blivit hotat. Nu kommer jag att presentera dessa insatser som bl.a. har till syfte att stödja överföringen av älvdalskan till de yngre generationerna.

7.1 Organisationer för bevarandet av älvdalskan

År 1984 inledde *Mora Tidning* en kampanj som hette "Rädda Älvdalskan". Denna kampanj ledde till bildandet av föreningen *Ulum Dalska*⁸, som tack vare en skara entusiaster aktivt arbetade på att bevara det älvdalska språket genom att medverka till att ge ut litteratur i form av översättningar, egna böcker, ordböcker och grammatikor, anordna *Glåmåkwelldor* (samtalskvällar) på älvdalska, *Kwedåkwelldor* (sångkvällar), kurser i älvdalska, sagoläsning för barn på älvdalska, stödja skrivandet på och om älvdalskan, ge ut sin egen tidning *Dalskum* samt uppmärksamma språket i medier. Tillsammans med forskare och andra verkar föreningen även för att få språket erkänt som ett minoritets- eller landsdelsspråk i Sverige. Intresset var större än man förväntade och föreningen fick påtagligt många medlemmar inom relativt kort tid. 1998 började *Ulum Dalska* hålla de första kurserna i älvdalska med Bengt Åkerberg som lärare. År 2001 fick föreningen ett kulturpris och var även inbjuden till EU:s kulturministermöte i Falun, dit föreningen inbjöds som en av fyra språkföreningar i Europa (*Ulum Dalskas* hemsida). Det har också hållits tre språkkonferenser om älvdalskan som lockat forskare från hela Norden. *Fuost konferensn um övdalsky* (Första konferensen om älvdalska) ägde rum 2004, *Ođer råđstemnq um övdalsky* (Andra konferensen om älvdalska) 2008 och *Triđ råđstemnq um övdalsky* (Tredje konferensen om älvdalska) 2015. Med sina 2 000 medlemmar är *Ulum Dalska* den största språkliga föreningen i Sverige.

Det finns även *Råđdjärum, älvdalska språkrådet* som består av fem ledamöter och inledde sin verksamhet 2004. *Råđdjärum*s första uppdrag var att skapa en enhetlig älvdalsk ortografi. Med tanke på skillnaderna mellan bymålen, olika skrifttraditioner och de komplicerade fonologiska och fonotaktiska dragen, var det ett utmanande arbete som dock redan år 2005 antogs av *Ulum Dalskas* årsmöte (*Ulum Dalskas* hemsida).

⁸ *Ulum dalska* betyder "Vi ska prata älvdalska" eller "Låt oss prata älvdalska".

Man bör emellertid ta hänsyn till älvdalingarna själva och deras attityder. De behöver inte alltid tycka om forskarnas intresse. Mats Elfqvist, tidigare ordförande i föreningen *Ulum Dalska*, säger till exempel att "som det är nu vågar ingen skriva på älvdalska i vår egen tidning *Dalskum* sedan forskarna har bestämt hur det ska vara" (Fahlander 2011).

De skriv- och stavningsregler som antogs 2005 möttes till en början av entusiasm, men flera har svängt. De allra flesta bryr sig naturligtvis inte, utan pratar på. Men Mats Elfqvist och även Rut Puck Olsson tycker att intresset från forskarna har gått för långt.

- De, forskarna, säger att vi ska lära barnen skrivreglerna när vi lär barnen läsa och skriva, men älvdalskan har aldrig haft något skriftspråk så det är ju konstruerat, säger Puck, som har gett råd till översättarna av *Mormors katt* ute i landet.

- Säg det långsamt för dig själv på din dialekt, och så lyssnar du och så skriver du av bokstav för bokstav.

Hon tar ett exempel från Älvdalen:

- Golvet, g-u-ä-v-e-r. Men då har forskarna skrivit ett d med ett kryss över svansen, ð, i stället för r, och så ska forskarna vara i skolorna med det där och lära ut till de stackars småungarna, som har fullt upp med att lära sig de vanliga bokstäverna. (Fahlander 2011)

Redan år 1911 bildades *Elfdalens Hembygdsförening* med uppgift att bevara den gamla kulturen i Älvdalen. Föreningen byggde upp ett hembygdsmuseum som visar bebyggelse, boendeformer och hantverk från sen medeltid fram till år 1900 (*Elfdalens Hembygdsförenings* hemsida). Samlingarna omfattar en mängd foton, ljudband och en av Sveriges äldsta hembygdsfilmer från 1918. Sedan 1916 har de dessutom givit ut sin egen tidning *Skansvakten* som är en av Sveriges äldsta hembygdstidningar. Föreningen säljer böcker, CD-skivor och DVD-filmer som antingen är på älvdalska eller är förknippade med folklivet i Älvdalen eller hela Dalarna, samt övrigt material, till exempel bygdealmanackor.

7.2 Litteratur på älvdalska

Det finns allt flera litterära källor och publikationer om älvdalskan. För det första ett par ordböcker, varav de mest kända är Lars Steenslands *Liten älvdalsk-svensk och svensk-älvdalsk ordbok* (2006) med sin utökade version *Material till en älvdalsk ordbok* (2010) som är Steenslands största verk och vars "avskalade" version sedan år 2015 finns på nätet på adressen <http://älvdalsk.ordbok.gratis/>. Lars Steensland har ägnat sig åt det älvdalska språket i flera decennier och har publicerat ett antal böcker som är skrivna på eller handlar om

älvdalskan, nämligen *Älvdalska växtnamn förr och nu* (1994), *Fågelnamn och fågelliv i Älvdalen med omnejd* (1999, se bilaga 5) och *Var ävå dier ferid? Älvdalska namn på orter utanför Älvdalen med kulturhistoriska kommentarer* (2006, se bilaga 4). Han har också översatt till älvdalska såväl *Johannesevangeliet* som *Markusevangeliet* och *Lukasevangeliet*, dvs. *Juanneswaundsjiłq* (1989), *Markuswaundsjiłq* (2013) och *Lukaswaundsjiłq* (2015).

Det finns inte bara ordböcker, utan också ett par älvdalska grammatikor. Den senaste grammatiken *Älvdalsk grammatik* (2012) på drygt 600 sidor, författad av Bengt Åkerberg under medverkan av Gunnar Nyström, beskriver det älvdalska språket från grunden och är tänkt för användning som lärobok. För drygt hundra år sedan kom den förra grammatiken ut, nämligen Lars Levanders klassiska *Älvdalsmålet i Dalarna* (1909). Åkerbergs nya grammatik är i jämförelse med den äldre "betydligt mer omfattande och dessutom säkert lättlästare för vanligt folk (Levander använde landsmålsalfabetet som tyvärr är rätt svårläst även för lingvister)", noterar Dahl på lingvistikbloggen (Dahl, 2012).

Vad gäller litteratur för vuxna läsare finns det snarare översättningar från svenska än originaltexter skrivna på älvdalska (Melterska 2011:87). Den första älvdalska romanen, utgiven 1985, heter *Kunudjin kumb* ("Kungen kommer"), skriven av Hjalmar Larsson. Till de litterära verk som har översatts från svenska till älvdalska hör t.ex. novellen *Hunden* av Kerstin Ekman med den älvdalska titeln *Rattsjin* (2000), översatt under Bengt Åkerbergs ledning, och det välkända verket *Le Petit Prince* av Antoine de Saint-Exupéry, översatt av Bo Westling med den älvdalska titeln *Lisslprinsn* (2007).

Den första barnboken på älvdalska kom 1987: sagan om en katt heter *Mumunes Masse* ("Mormors katt") och är skriven av Rut "Puck" Olsson. Redan samma år kom bokens andra del under namnet *Mier um Mumunes Masse* ("Mer om mormors katt") ut. Olssons kattböcker översattes till över 40 svenska dialekter, vilket ledde till att hon 2012 belönades med ett pris från Kungliga Gustav Adolfs akademien. "Det ligger 44 dialekter i travar på vinden hos Rut Puck Olsson. Från Tornedalen i norr till Österlen i söder. Gutamål, junselemål, kalixmål, träslövslagemål, sotenåsmål" (Fahlander 2011).

Framför allt tack vare journalisten Björn Rehnström, som har sitt eget bokförlag med namnet *Byönn-Byöker* ("Björn-Böcker") som ger ut böcker på älvdalska, finns det ett antal barnböcker

skrivna på älvdalska. 1999 skrev han sagan om älgkalven under namnet *Rođ, ien brindkāv fro Övdalim* ("Rođ, en älgkalv från Älvdalen") som omfattar sju tunna sagoböcker. Böckerna berättar om de sju första dagarna i älgkalven Rođs liv, dvs. hur han föds på Rälldalsän, lär sig gå och springa, jagas av björnar och träffar på älvdalingar i kojor och i kyrkbyn (Rehnström 2005a). Sagan om älgkalven Rođ gick som följetong i *Radio Dalarna* och översattes även till svenska och tyska. Rehnströms andra bok med namnet *Trair byönnar frå Övdalim* ("Tre björnar från Älvdalen") kom ut 2006 (se bilaga 3). Enligt författarens ord är denna bok bättre skriven och mer genomtänkt än hans första bok (Rehnström 2005a). På förlagets hemsida (<http://byonn.se>) hittar man dessutom en uppläsning av hans sagoböcker på tre olika bymål (Kåtillamål, Åsenmål och Näsmål) samt översättningar av sagorna till svenska.

En annan stor förkämpe för det älvdalska språket är utan tvivel Pell Birgitta Andersson som också bidragit till barnlitteratur skriven på älvdalska, nämligen med sina böcker *Sommardagar i Brindberg* med den älvdalska titeln *Såmårdågå i Brindbjerg* (2005), *Elin, Elvira och hönsen* med den älvdalska titeln *Elin, Elvira og yönse* (2008) och *Pojken som inte ville gå i skolan* med den älvdalska titeln *Påitjin so int willd go daiti skaulan* (2011). Alla dessa böcker innehåller parallelltexter både på älvdalska och svenska (Rehnström, 2011).

7.3 Älvdalskan i sång och musik

Vistexter på älvdalska är tillgängliga i sångböcker som *Övdalswaisur* (1968) och Ragnar Forslunds *Övdalswaisur og odrer...* (1996). Till nutidens mest kända musiker som producerar sina verk på älvdalska hör folksångerskan Lena Willemark, sångaren Stefan Nykvist och musiklearen Verf Lena Egardt. Lena Willemark kommer från och är uppväxt i Älvdalsbyn Evertsberg, vilket i hög grad återspeglas i hennes musik. Sånger på älvdalska förekommer visserligen ofta på hennes skivor, men 2016 utkom skivan *Blåfärdi* ("Den blå färden") som i sin helhet är på det älvdalska språket. Rötter i Älvdalen har också Verf Lena Egardt som bl.a. har skrivit musikalen *Ođerwais* ("Annorlunda") som avslutade den första konferensen om älvdalskan år 2004. Musikalen är i sin helhet skriven på älvdalska och 2008 kom den ut som CD-skiva. Den första barnskivan *Upi gron såt aikuonn* ("Ekorren satt i granen") med barnvisorna översatta till älvdalska fick se dagens ljus år 2008.

7.4 Vägskyltar på älvdalska

Hur mycket älvdalskan avviker från svenskan kan man bl.a. se på de tvåspråkiga vägskyltarna i Älvdalens kommun. Vägskyltar både på älvdalska och svenska, t.ex. *Måmstaðsween* på älvdalska och *Månstavägen* på svenska (Melterska 2011:201), stärker bevarandet av de traditionella älvdalska namnen. Älvdalingarna fick möjlighet att bestämma över hur dessa namn skulle se ut. Det var Älvdalens kommun som tog initiativ till att vägskyltarna skulle sättas upp. I Älvdalens kommun finns det till och med träskyltar som Besparingskogen är ansvarig för. Dessa träskyltar påträffar man vid sjöar, ängar och liknande ställen. Namnen på träskyltarna är skrivna enbart på älvdalska, utan någon svensk översättning (Melterska 2011:94).

7.5 Priser och stipendier

Det finns även några priser och stipendier som bidrar till att främja, utveckla eller bevara det älvdalska språket och öka antalet talare. År 2007 instiftades ett kulturpris för älvdalskan med namnet "Övdals-byönn" ("Älvdals-björn") av Barn- och Utbildningsnämnden. Språkpriset ska delas ut varje år före jul till antingen en enskild person, en skolklass, förening, ett arbetslag eller liknande och består av 10 000 kronor samt av en snidad björn med en graverad platta. "Priset har till syfte att uppmärksamma, uppmuntra, belöna eller stödja dem som aktivt arbetar för att främja, utveckla och/eller bevara det älvdalska språket till gagn för dess fortlevnad. Det har också till syfte att visa på goda exempel där man genom ett praktiskt arbete medverkar till att älvdalskan förblir ett levande språk" (Älvdalens kommuns hemsida).

Det finns också ett språkstipendium på 6 000 kronor för ungdomar som finansieras av *Älvdalens Besparingskog* och som varje år delas ut vid skolavslutningen i Älvdalens kyrka. Stipendiet kan tilldelas alla ungdomar i Älvdalen som slutar klass nio och talar älvdalska. Även barn som slutar trean och sexan får belöningar om de talar älvdalska. Följande villkor måste uppfyllas för att en elev ska kunna få stipendiet.

- I klass 3 måste eleven ha ett intyg från klassläraren om att han/hon verkligen använder sig av och pratar älvdalska så fort chansen ges.
- I klass 6 måste eleven ha intyg från lärare, föräldrar och tre andra vuxna om att man aktivt pratar älvdalska med andra som pratar älvdalska.

- I klass 9 måste eleven ha samma intyg som i klass 6. Dessutom ska han/hon prata älvdalska med representanter för en stipendienämnd som "examen". Som en frivillig, men meriterande del ska eleven också skriva en kortare berättelse på älvdalska. (Älvdalens kommun 2008:3 ff.)

Med hjälp av detta stipendium vill man främja språkets överlevnad och bruk. Förutom älvdalskan stöder *Älvdalens Besparingsskog* skugsbruket i Älvdalens kommun och också bland mycket annat skolorna, jordbruket och idrottarna i kommunen.

8. Sammanfattande ord

Denna uppsats har syftat till att behandla frågan om hur inställningen till det älvdalska språkets bruk och bevarande skiljer sig med avseende på respondenternas ålder, geografiska hemvist och språkbruk. Det har visat sig att det största stödet för älvdalskan kommer från de äldre (60 år och över), från de bosatta i Älvdalstrakten och från de som talar flytande älvdalska. Undersökningens resultat har bekräftat påståendet att vad gäller älvdalskan så görs de största insatserna för bevarandet av älvdalskan av dem som själva talar språket. Det är alltså inte bara forskare och andra "utomstående" som är intresserade.

Vidare har det i uppsatsen funnits en strävan efter att redogöra för vilka insatser det finns för att det älvdalska språket ska överföras till kommande generationer. Av undersökningen framgår det klart att man enkelt försöker tala älvdalska så ofta som tillfälle ges, i synnerhet med barn och barnbarn. På grund av antalet deltagare kan man dock hävda att människor yngre än 25 år inte tycks vara så intresserade av älvdalskan som de över 25 år är.

Uppsatsen tar dessutom upp vad det egentligen är som får människor att börja lära sig älvdalska. Det oftast förekommande svaret har varit att man gör det med anledning av att någon i familjen eller släkten talar älvdalska. Det är inte bara älvdalingarna själva som vill förbättra sina kunskaper i älvdalska, utan också respondenterna bosatta i Dalarna utanför Älvdalstrakten och till och med respondenterna bosatta på andra håll i Sverige. Med andra ord, hemorten spelar inte någon stor roll, anledningen till att man lär sig språket är snarare att någon i ens nära omgivning talar älvdalska. Bland älvdalingarna finns det dock rätt många som snarare är infödda lyssnare än infödda talare, vilket kan vara en följd av att respondenternas föräldrar visserligen talade älvdalska sinsemellan under respondenternas ungdom, men de gjorde det inte med respondenterna själva. En tänkbar förklaring kan vara den negativa inställning till älvdalskan som rådde för några decennier sedan.

På grundval av undersökningen kan man konstatera att de som talar älvdalska flytande oftast använder älvdalskan dagligen, både passivt och aktivt. Siffrorna visar emellertid att det finns synnerligen stora klyftor mellan en passiv och en aktiv användning hos alla de undersökta grupperna med undantag av den redan nämnda flytande älvdalsktalande gruppen.

Sist men inte minst har undersökningen givit en bild av de områden där älvdalskan används mest, nämligen i familjen och hemma. Det kan påpekas att sociala medier som Facebook också spelar en betydande roll eftersom många har uppgivit att de brukar använda just Facebook för att skriva inlägg på älvdalska och de som inte talar älvdalska för att stötta språket genom att följa olika grupper där.

Shrnutí v českém jazyce

Tato magisterská diplomová práce nese název *Elvdalský jazyk jako severský poklad: Postoje k užití a zachování elvdalštiny*. Na elvdalštinu⁹ je v práci nahlíženo ze sociolingvistického hlediska.

Elvdalštinou se hovoří ve švédském regionu (odpovídá našemu kraji) Dalarna v oblasti severně od jezera Siljan, kde se rozkládá komuna (odpovídá našemu okresu) Älvdalen s centrem ve stejnojmenné obci. Kolem jezera Siljan je možno zaslechnout i další dalarnská nářečí, elvdalština je však v této jazykové skupině považována za to nejvíce konzervativní s mnoha gramatickými a fonologickými podobnostmi se starou severštinou. Předchozí tvrzení je ovšem předmětem k diskusi a důvodem k vzniku této diplomové práce, neboť mluvčí elvdalštiny tvrdí, že se nejedná o nářečí, nýbrž o samostatný jazyk. Tomuto stanovisku nahrává mj. fakt, že odlišnosti mezi elvdalštinou a švédštinou jsou srovnatelné s odlišnostmi mezi švédštinou a islandštinou.

Elvdalština se stala jazykem ohroženým (dnes jí mluví přibližně 2 000 osob), a také velmi diskutovaným. Mluvčí elvdalštiny totiž usilují o zvýšení jejího statusu na minoritní jazyk ve Švédsku. Švédská vláda byla k tomuto kroku několikrát vyzvána evropskými organizacemi, nic převratného se ale nestalo. Na konci května 2016 se na mezinárodní úrovni elvdalština konečně dočkala svého uznání jako samostatný jazyk (a přiznání vlastního kódu ISO, a to písmeny „ovd“, v rámci kódu 639-3) od nepolitické organizace *SIL International* se sídlem v USA. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem neoznačuji ve své práci elvdalštinu jako nářečí, ale jako jazyk.

⁹ Vzhledem k tomu, že vědecké práce zabývající se elvdalštinou psané v češtině zatím neexistují, je české označení tohoto jazyka předmětem k diskusi. Inspirací mi může být pouze několik informativních internetových článků a česká Wikipedie, kde je překlad řešen jako *elvdalština*. Kristine Bentzen, Henrik Rosenkvist a Janne B. Johannessen (2015) diskutují anglický termín *Elfdalian*, který je sice označován za nejběžnější, ale na druhou stranu může být zavádějící díky spojování s elfy z fiktivního světa vytvořeného J. R. R. Tolkienem. Když vezmeme v potaz, že se mluvčí elvdalštiny snaží o zvýšení statusu jazyka, nahlíží tito badatelé na *Elfdalian* jako na volbu nešťastnou, a proto se v angličtině raději přiklání k endonymu *Övdalian*, v nativním jazyce se používá *Övdalsk*, *Övkallmål* nebo *Dalska*. Další fakt hovořící proti *Elfdalian* je švédské označení *älvdalska*, kdy *älv* znamená „řeka“, *dal* potom „údolí“ a konečně *ska* je ve švédštině běžný sufix, čemuž anglické *Elfdalian* neodpovídá (Bentzen, Rosenkvist a Johannessen 2015:5-6). Byť jsem si těchto skutečností vědoma, v práci se přikláním k již v češtině zavedenému exonymu.

Hlavní část této práce nabízí kvantitativní analýzu postojů k elvdalštině v závislosti na věku, oblasti bydliště a užití jazyka. Cílem práce pak bylo najít odpovědi na otázky: co respondenti dělají pro to, aby se elvdalština nestala mrtvým jazykem, jaké jsou důvody kučení se elvdalštiny, kdo a jak často tímto jazykem hovoří, zda a příp. jaké jsou rozdíly mezi pasivním a aktivním užitím elvdalštiny, zda se mladší generace zajímá o tento jazyk stejnou měrou jako ta starší, a konečně kde a v jakých souvislostech se můžeme s elvdalštinou setkat. Průzkum se zakládal na internetové anketě a probíhal v prosinci 2015. Anketa byla umístěna na internetu a účast byla dobrovolná. Průzkumu se zúčastnilo 287 osob.

Někteří badatelé jako docent nordistiky Henrik Rosenkvist poukazují na to, že elvdalština sice je jazyk ohrožený, avšak ve srovnání s jinými vymírajícími jazyky, kdy zájem bývá spíše zvenčí (tzn. lingvisti mají větší zájem o daný jazyk nežli samotní mluvčí), se elvdalština odlišuje tím, že snahy o její zachování se vyvíjejí především "zevnitř". Mluvčí elvdalštiny si totiž nebývale uvědomují hodnotu svého jazyka a usilovně bojují za jeho přežití. Tuto skutečnost potvrdil i průzkum provedený pro tuto diplomovou práci. Více než polovina respondentů (61 %) je narozena v komuně Älvdalen, naopak podíl mimošvédských respondentů v průzkumu jsou pouhá 2 %.

Nejčastější aktivita, kterou respondenti uvedli jako příspěvek pro záchranu jazyka, je jednoduše mluva tímto jazykem, a to převážně s vlastními dětmi a vnoučaty. Dále se ukázalo, že významnou roli hrají sociální sítě jako Facebook, kde respondenti píší příspěvky v elvdalštině a sledují různé skupiny podporující tento jazyk. Dalším oblíbeným způsobem, jak podpořit elvdalský jazyk, je placené členství v organizaci pro zachování elvdalštiny, která se jmenuje *Ulum Dalska*.

Hlavním důvodem, proč se respondenti učí mluvit elvdalsky, je skutečnost, že někdo v rodině nebo blízkém příbuzenstvu elvdalštinou hovoří, ale sám respondent ji ovládá jen částečně nebo velmi málo. Jedno z vysvětlení horší znalosti jazyka u mladších osob může být fakt, že před několika desetiletími se k elvdalštině, a nářečím ve Švédsku vůbec, přistupovalo negativně. Ve škole se dětem zakazovalo elvdalštinou mluvit, a tak byla odsunuta pouze do soukromé, domácí, sféry. Z průzkumu vyplynulo, že rodiče dotazovaných osob mluvili elvdalsky mezi sebou, ale nemluvili už elvdalsky s dětmi (respondenty), které se pak staly spíše rodilými posluchači nežli rodilými mluvčími. Zajímavostí je, že někteří dotázaní si snaží

svou elvdalštinu zdokonalit, přestože aktuálně bydlí mimo komunu Älvdalen, někteří dokonce i mimo region Dalarna. Opět je k tomu vede touha porozumět příbuznému, většinou to bývá jeden z rodičů, který ve společnosti jiného elvdalsky hovořícího dává před švédštinou přednost právě elvdalštině.

Průzkum také ukázal, že tři čtvrtiny respondentů, kteří mluví elvdalsky plyně, přicházejí do styku s tímto jazykem denně a stejně tak často jej sami používají. V případě věkového kritéria je pak elvdalština nejčastěji užívaná ve věkové skupině nad 61 let. Jak již bylo zmíněno, s elvdalštinou je možné se setkat i jinde než v komuně Älvdalen, a to jak na jiných místech v Dalarně, tak ve vzdálenějších oblastech napříč Švédskem. Většinou se však jedná o respondenty narozené v komuně Älvdalen, kteří na svůj "rodný jazyk" nezapomněli, ba naopak jim je po chuti elvdalsky mluvit s každým, s kým je to možné. Rovnováhu pasivního každodenního užití jazyka s aktivním můžeme ovšem sledovat jen u zmíněných plyně mluvících respondentů. Počet respondentů každodenně přicházejících do styku s jazykem je znatelně vyšší než těch, kteří elvdalštinou každodenně mluví nebo píšou.

Na otázku, zda u mladších respondentů můžeme sledovat stejnou angažovanost jako u těch starších, není úplně jednoduché odpovědět. Podle procentuálního zastoupení uvedeného v tabulkách v této práci lze několikrát vyčíst, že nejnižší věková skupina (pod 15 let) se o otázku o zachování elvdalštiny zajímá nejvíce, je ale potřeba vzít v potaz nízký počet těchto nejmladších dotazovaných. Součet respondentů obou nejmladších zkoumaných věkových skupin (do 25 let) je totiž nižší než počet respondentů v ostatních jednotlivých zkoumaných věkových skupinách, což oproti hodnotám v procentech svědčí o nízkém zájmu mladých. Dále poznamenejme, že průzkum vzbudil pozornost spíše mezi staršími lidmi (srovnejme 34 respondentů ve věkové skupině 15–25 let a 71 respondentů ve věkové skupině nad 61 let), a to i přes to, že průzkum probíhal pouze na internetu, kde bývají aktivnější spíše mladší uživatelé.

Konečně tato práce poskytla nástin toho, v jakých oblastech se respondenti s elvdalštinou setkávají, při jakých příležitostech jí sami hovoří a kde si přejí, aby byla elvdalština zachována. Co se týče aktivní mluvy, jsou jasným vítězem běžné každodenní rozhovory. Do styku s elvdalštinou pak respondenti nejvíce přicházejí v rodině, na sociálních sítích a mezi kamarády. Naopak zřídka kdy dotazovaní přijdou s elvdalštinou do styku ve škole, což je nejvýraznější

rozdíl v porovnání s jejich přáním. Pro přání zachovat elvdalštinu v místních školách se totiž vyjádřilo 239 osob, kdežto skutečně se s tímto jazykem ve škole setkává pouhých 23 dotazovaných osob. Dále by respondenti chtěli elvdalštinu zachovat v rodinném kruhu, v literatuře a na sociálních sítích. Právě o sociálních sítích se dá mluvit jako o jediné oblasti, kde je přání respondentů naplněno, neboť téměř totožný počet respondentů zde skutečně s elvdalštinou do styku přichází.

Vedle kvantitativní analýzy nabízí tato práce náhled některých badatelů na zvýšení statusu elvdalštiny na minoritní jazyk ve Švédsku. Většina se k této problematice staví spíše skepticky. Jeden z předních argumentů proti tomuto politickému kroku je obava, že pokud by se ve Švédsku elvdalština stala minoritním jazykem, ozvali by se další, kteří by taktéž požadovali zvýšení statusu svého lidového jazyka. Dalším protiargumentem je skutečnost, že obyvatelé komuny Älvdalen tvoří se Švédy stejnou etnickou skupinu, čemuž tak v případě již uznaných minoritních jazyků ve Švédsku¹⁰ není. Argumenty mluvící pro zvýšení statusu elvdalštiny se zakládají především na odlišnosti elvdalštiny od švédštiny s odkazem na norštinu a dánštinu, které se švédštině podobají mnohem více. Henrik Rosenkvist na jedné ze svých veřejných přednášek pravil, že byť on sám je velkým podpůrcem toho, aby elvdalštině byl ve Švédsku přiznán status samostatného jazyka, je tento krok v blízké budoucnosti spíše nereálný, poněvadž by to mj. s sebou neslo vysoké finanční náklady.

V poslední části práce je čtenář obeznámen s jednotlivými kulturními zákoutími, kde už elvdalština má své místo. S jistotou totiž můžeme tvrdit, že elvdalština zachována bude, a to při nejmenším v několika knihách (hlavně dětských) a v hudbě (např. v písních s elvdalskými texty tradiční švédské zpěvačky, houslistky a skladatelky Leny Willemark). Dále máme k dispozici několik elvdalsko-švédských slovníků (některé jsou tematicky zaměřené, kupříkladu na flóru nebo ptactvo v Älvdalenu), které vypracoval profesor Lars Steensland. V roce 2012 dokonce vyšla obsáhlá elvdalská gramatika, za niž vděčíme učitelům Bengtu Åkerbergovi a Gunnaru Nyströmovi.

¹⁰ V současné době je ve Švédsku uznáno pět minoritních jazyků, a sice finština, tornedalská finština (meänkieli), romština, sámština a jidiš.

Källförteckning

- Andersson, Lars-Gunnar. 2001. *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlsson.
- Andreasson, Sofia. 2008. *Att bevara eller inte bevara. Lärares syn på dialektanvändande i skolan*. Examensarbete. Karlstads universitet. Karlstad: Uni.
- Arbin, Lisa. 2013. *Älvdalsmålet under förändring: En studie genom tre generationer*. Examensarbete. Uppsala universitet. Uppsala: Uni.
- Bentzen, Kristine, Janne Bondi Johannessen & Henrik Rosenkvist. 2015. *Studies in Övdalian Morphology and Syntax: New Research on a Lesser-Known Scandinavian Language*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Björklund, Stig. 1956. *Älvdalsmålet i Andréas Johannis Prytz' Comoedia om konung Gustaf Then Första 1622*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Dahl, Östen. 2005. "Att sätta älvdalskan på kartan". I: *Rapport från Fuost konferensn um övdalsky (Första konferensen om älvdalska)*, ed. Gunnar Nyström, 29-53. Uppsala: Uppsala universitet.
- Dahl, Östen. 2008. "Älvdalska – eget språk eller värsting bland dialekter?" I: *Språktidningen*, december 2008, 12-18.
- Dahl, Östen, Lars-Erik Edlund, Leif Wastenson & Margareta Elg (red.). 2010. *Sveriges nationalatlas. Språken i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Einarsson, Jan. 2009. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Fahlander, Thomas. 2011. "Katt med ovanligt många mal i mun" I: *Språktidningen*, maj 2011, 54-61.
- Helgander, John. 1996. *Mobilitet och språkförändring. Exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. Falun: Högskolan Dalarna.
- Helgander, John. 2012. "Älvdalska och andra hotade språk - revitalisering med problem". I: Reinhammar, Maj (red.) *Svenska landsmål och svenskt folkliv 338 (2012)*, 17-43.

- Hofsten, Ingela. 2011. "Ska vi bry oss om språkdöden?" I: *Språktidningen*, december 2011, 30-34.
- Hultgren, Sven O. 1983. *Skola i dialektal miljö. Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Johansson, Emma & Maria Löfgren-Gustafsson. 2010. *Tala är silver... En kvalitativ studie om synen på dialekter*. C-uppsats. Högskolan i Halmstad. Halmstad: Högskolan.
- Jørgensen, Nils. 1995. *Barnspråk och ungdomsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Levander, Lars. 1909. *Älvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning och syntax*. Stockholm: Norstedts.
- Levander, Lars. 1921. "Folkmålets betydelse för hembygdsvården". I: *Tidskrift för hembygdsvård* 2 (5), 135-142.
- Levander, Lars. 1925. *Dalmålet: Beskrivning och historia I*. Uppsala: Appelberg.
- Melerska, Dorota. 2010. "Vem är 'en riktig älvdaling'? Identitetsmarkörer i dagens Älvdalen. I: *Folia Scandinavica Posnaniensia* 11, 123-133.
- Melerska, Dorota. 2011. *Älvdalskan – mellan språkdöd och revitalisering*. Doktorsavhandling, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Poznań: Uni.
- Mæhlum, Brit, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland & Helge Sandøy. 2003. *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Rehnström, Björn. 2005a. "Att skriva på älvdalska". I: *Rapport från Fuost konferensen om övdalsky (Första konferensen om älvdalska)*, ed. Gunnar Nyström, 48-52. Uppsala: Uppsala universitet.
- Rosenkvist, Henrik. 2008. "Ge älvdalskan en chans!" I: *Språktidningen*, oktober 2008, 89-90.
- Stensland, Lars. 1990. "Är älvdalskan ett språk eller en dialekt - och vad spelar det egentligen för roll?" I: *Studier i modern språkvetenskap* 9, 216-222. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Wardhaugh, Roland. 2010. *An introduction to sociolinguistics*. Malden, MA: Wiley-Blackwell Publishers.

Wolfram, Walt. 1997. "Dialect in society". In F. Coulmas (ed.), *The Handbook of Sociolinguistics*, 107-126. Oxford & Cambridge: Blackwell.

Webb

Black, Tim. 2010. *Is the world really poorer without Bo?*. Hämtat från <http://www.spiked-online.com/newsite/article/8053#.Vw4duPmLTIU> (2016-04-13).

Dahl, Östen. 2012. *Älvdalsk grammatik utkommen*. Hämtat från <http://lingvistbloggen.ling.su.se/?p=1834> (2016-03-28).

Dalmålsakademin. *Älvdalska - en av dalmålens juveler*. Hämtat från <http://dalmalsakademin.se/dalmaal/alvdalska-dalmaalens-juvel> (2015-12-01).

Elfdalens Hembygdsförening. *Föreningen*. Hämtat från <http://www.ehf.se/foreningen/> (2016-03-27).

När blir dialekt ett språk? (2011) [Video]. Tillgänglig: <http://urskola.se/Produkter/164091-UR-Samtiden-Humanist-och-teologdagarna-i-Lund-2011-Nar-blir-dialekt-ett-sprak> (2016-04-07).

Rehnström, Björn. 2005b. *En buggning för språket*. Hämtat från <http://www.dt.se/nyheter/1.3383568-en-buggning-for-spraket?service=print> (2016-03-25).

Rehnström, Björn. 2011. *Ny barnbok*. Hämtat från <http://www.dt.se/slakt-o-vanner/ny-barnbok> (2016-04-02).

Rehnström, Björn. 2016. *Älvdalskan är ett språk!*. Hämtat från <http://www.alvdalen.se/sv/Alvdalska/Puffar/Alvdalskan-ar-ett-sprak/> (2016-07-27).

Ulum Dalska. *Föreningens historia*. Hämtat från <http://www.ulumdalska.se/information/foreningen/> (2016-03-26).

Ulum Dalska. *Rådjärum*. Hämtat från

<http://www.ulumdalska.se/artiklar/kontributorer/radjaru/> (2016-03-26).

Älvdalens kommun. 2008. *Stipendium i älvdalska*. Hämtat från

http://alvdalen.se/upload/Dokument/Pressreleaser/Stipendium_i_%C3%A4lvdalska.pdf
(2016-03-26).

Älvdalens kommun. *Älvdalskans bevarande och status*. Hämtat från

<http://alvdalen.se/sv/Alvdalska/Ovdals-byonn-sprakpris-for-Alvdalskan/> (2016-03-26).

Muntliga källor

Rosenkvist. Språket. Radiointervju. Sveriges Radio P1. 2016-04-12.

Bilaga 1: Enkäten

Älvdalskan - en liten undersökning

*obligatorisk

Jag är en... *

- man
- kvinna

Min ålder är: *

- under 15 år
- 15 - 25 år
- 26 - 40 år
- 41 - 60 år
- 61 år och över

Min hemort: *

- Jag bor i Älvdalstrakten
- Jag bor någon annanstans i Dalarna
- Jag bor någon annanstans i Sverige
- Jag bor utanför Sverige

Min födelseort: *

- Jag är född i Älvdalstrakten
- Jag är född någon annanstans i Dalarna
- Jag är född någon annanstans i Sverige
- Jag är född utanför Sverige

Jag kan älvdalska: *

0 1 2 3 4 5

Inte alls flytande

Jag har lärt mig älvdalska: *

- mindre än ett år
- 1 - 3 år
- 4 - 5 år
- 6 år och mer
- Jag har inte lärt mig älvdalska
- Jag är en infödd talare

Om du har lärt dig älvdalska, varför har du gjort det?

Är det värt att bevara älvdalskan? *

- Ja
- Nej

Om du har svarat ja på den förra frågan: Var är det värt att bevara älvdalskan?

- hemma, familj
- medier (TV, radio, tidningar)
- skolan
- böcker
- musik
- film
- sociala medier (facebook, instagram, twitter)
- bloggar
- Övrigt:

Gör du något för att bevara älvdalskan? *

- Ja
- Nej

Om du gör något för att bevara älvdalskan, vad är det?

Vill du att älvdalskan ska bli ett eget språk? *

- Ja
- Nej

Var kommer du i kontakt med älvdalskan? *

- hemma
- i medier (TV, radio, tidningar)
- i skolan
- i arbetet
- bland kompisar
- på krogen
- på facebook, instagram, twitter
- någon annanstans på nätet
- på kurser
- i böcker
- i musik
- ingenstans
- Övrigt:

Hur ofta kommer du i kontakt med älvdalskan? *

- varje dag
- varje vecka
- ett par gånger i månaden
- ett par gånger om året
- aldrig

Hur ofta använder du älvdalskan aktivt? *

- varje dag
- varje vecka
- ett par gånger i månaden
- ett par gånger om året
- aldrig

I vilka sammanhang eller inom vilka områden använder du älvdalskan aktivt? *

- vardagsprat
- aktuella händelser
- väder
- jordbruk
- naturen
- för att uttrycka känslor (glädje, sorg, kärlek, ilska... osv.)
- kraftuttryck, svordomar
- ingenting för jag varken kan eller förstår älvdalska
- för att betona varifrån jag kommer
- Övrigt:

Bilaga 2: Älvdalen (foton: Petra Lantorová)

Bilaga 3: Utdrag frá barnboken *Trair byönnur frá Övdalim* av Björn Rehnström

5

Iett wårbistyr

Ogu wart uoni liuose og unggär byrd á sjá liteð mjer áv ur eð ság aut aute. Ny'tt, með dier add laið inni áyve í lag min munu, add ollt weð grá'tt og brunt. Ný war eð ny fergur so byrd á weks inná netinum inni ogum. Ný war eð oll fergur so finnas, men dier fergur eð war mjást áv war gryönt og guolt. Og laingst uppi war ollt blá'tt, min wat "buomullstess" í ollum skapnaðum.

Inná unggär wann fundir neð mjer á eð-dar min fergum, ság dier ur man byrd á go undá frá diem. Yöllmyra stelled sig niman íen sturgrán, raí'tt sig á etterfuota og byrd á drágá klyónar etter grá'nn, so eð flog kwistár ringgum án.

Rettnu fuor á uppi gráne, ogt uppi, og unggär fundireð wert á í lld ný dá. Yöllmyra kliev mjást end uppi grátullan. Se sleppt á nið sig á bokkan, og kwistár, digrer sos mennistjærmer, brussneð áv og rásac niðá bokkan

Mes á add kumið nið atten byrd á í raiv upp muosán frá bokkam og wind íweg an launggt inater raise. Ný djikk á undá

íen bit, sett sig nið og driet, so eð wart íen wenest stur rauk, mes á remd end autyr.

Eð ír íett wårbistyr byönnar ává: Dier frá luv rens kwiðn frá driti so ar samblas um wittern. Og fuost ír eð sos te drait kabbum. Eð-dar fuostað so kumb aut ír skarpt sos íen viðábit, kanstji skarpem endá, og ar weð dar inni rovin sos íen kurk um wittern.

Ný lungneð mun sig, og unggär byrd á kenn ur guoð eð lupteð autfór áyve. Welcest eð blis undá frá ám-dar dritatattjem mun add gart!

Inni áyve add eð luptað sos eð djár íen morgun í íen ruom dar íen krippuop ar sovið, min ollu glase atteppt. Witið fel ur eð lupter?

Men jár, autfór áyve, lupteð eð frisk og guoðu, prisiss sos dar an ar týyöri upp unnga og teppt upp glasum og dörum nán taim íen sámámorgun í stugun nest sju'mm. Eð lupteð klár og rienu.

Bilaga 4: Utdrag från boken *Var åvå dier ferid?: Älvdalska namn på orter utanför Älvdalen med kulturhistoriska kommentarer* av Lars Steensland

102

sundet mellan Siljan och Orsasjön.^{L28} *Mora Noret*, eller bara *Noret* som det oftare heter, har ju övergått från naturnamn till att beteckna bebyggelsen. På älvdalska blir detta *Nuored*^{Br,Br,Ås} eller *Muor Nuored*^{Br,Nä} (yngre: *Muor Nuorer*^{Rö}).

Transporten av Karl XIV Johans porfyrarkofog från Älvdalen till Rid-darholmskyrkan i Stockholm år 1856 bjöd på många svårigheter och incidenter. Så var det nära att det gått riktigt illa då »Kungskistan» skulle fraktas på en flottbro över isen vid Noret. Kistan höll på att med sin enorma tyngd trycka ned bron under isen. Situationen räddades genom att dragarna, »kungshästarna», gjorde en kraftansträngning och sprang över med hela lasset.^{S4.2}

Norge, land, Norden

Älvdalen gränsade i gammal tid till Norge både i nordväst och i norr. Till Norge hörde ju fram till mitten av 1600-talet såväl Särna-Idre som Härjedalen. Oavsett var riksgränsen har gått, har det i alla tider funnits täta kontakter mellan Älvdalen och Norge. Under medeltiden var Trondheim ett mål för pilgrimsfärder. Tidigt måste älvdalingar också ha bedrivit handel med skinn i Norge, en handel som förbjöds 1666.^{L12} Längre har också Älvdalens folk sålt bl.a. myrjärnsliar till grannlandet.^{S1.29} I senare tid kom förköring till Norge att bli en viktig biinkomst för älvdalingarna. Även några älvdalska gårdfarihandlare prövade sin lycka i Norge.^{S1.60-57} Hülpfers berättar 1762 att man i Älvdalen ofta brukade norska hästar.^{36a} En viktig ort i Norge vid sidan av Trondheim var Röros; se detta uppslagsord. Som en detalj kan nämnas att Älvdalens livliga kontakter med Norge t.o.m. har satt spår i sockendräkten.^{F8.2.51-32}

I älvdalskan finns flera varianter av Norges namn. Den vanligaste torde vara *Narre*^{L13.0.Br.L.0.Nä}, vilken i Åsen regelrätt motsvaras av *Nårre*^{Ås} och i sydöstra delen av socknen av *Norå*^{Bl}. I Evertsberg har upptecknats såväl *Norri*^{Ev} som *Nårig*^{Ev} och *Nåri*^{Ev}. De i Skansvaktens förekommande stavningarna *Norri*^{S1.83} (Andersson 1998) och *Nåri*^{S1.77} (Grund 1992) miss-tänker jag skall läsas *Nori* respektive *Nåri*. *Nari* finns för övrigt inte bara i det äldre evertsbergsmålet, utan även i Våmhus, Mora och på Sollerön.^{L13} Vid sidan av alla dessa namnformer används numera allt oftare de från svenskan inkomna *Norje*^{L3.Nä.R.0.Vm} och *Norjå*^{Bl,Br} (lokalt *Nårje*^{Ås}). En norrman heter en *noske*^{L13.S1.35.1a} (lokalt *nåske*^{Ev,Ås,Ås}), medan en norska benämns *nåsko*^{Ås}.

Nornäsbodarna, fäbod, Särna sn, Dalarna

När gränsen mellan Älvdalens nordvästra hörn, den s.k. Finnmarken, och

103

Särna reglerades, hamnade Nornäsbodarna på Särnasidan, trots att detta fäbodställe anlagts av folket i den älvdalska finnmarksbyn Nornäs. (På äldre kartor kallas stället *Nornäs säter* och *Nornäs sätern*.) På älvdalska heter det *Nuornes budår*^{F3}, men i dagligt tal kallas det ingenting annat än *nordi budum*^{F3} »norr i (fä)bodarna». Om detta fäbodställes historia finns en utförlig redogörelse i Skansvaktens 69 (Fider 1984), och i verket Älvdalens sockens historia (Solders 1961 s. XXXVI-XXXVII) får vi ytterligare information.

I trakten av Nornäsbodarna och längre norrut in i Särna hade älvdalingarna ett snarstreck, alltså en hävdvunnen rutt i terrängen där man satte ut fångstsnaror för småvilt. Detta var naturligtvis inte särskilt populärt bland Särnakarlarna.^{L12}

Endast några hundra meter väster om Nornäsbodarna anlade Särnafolket en egen fäbod. Fäboden blev emellertid inte långlivad utan övergavs ganska snart. Den kom i alla händelser att kallas *Gam(t)skrollbudår*^{F3} »Gammelskrollbodarna». Detta måste vara samma ställe som i en uppteckning kallas *Skrållbudår*^o »Skrollbodarna» och som sägs ligga ca 300 m norrut från blästplatsen i Nornäsbodarna.¹⁰³ Fider Anders i Nornäs berättade för Helge Lindberg 1937 att fäbodstället, som det då bara fanns rester kvar av, i gamla handlingar skulle ha skrivits *Hedvallen*^o.

»Skrollbodarna» ska ha varit belägna på en »häd» (se om detta ord under Heden), vilken därför här namnet *Skrållbudshäde*^o »Skrollbodshäden». Denna häd ligger strax västnordväst om Nornäsbodarna. I dess närhet ligger enligt uppgift också *Skrållbudsmåre*^o »Skrollbodsmynen». Den senare kan jag emellertid inte återfinna på någon karta. Mellan Nornäsbodarna och Skrollbodshäden hittar man i stället Skrollbodsfjot, vilket torde vara detsamma. En fjot är ju ett slags myr (se under Aspolmyren).

Norrbotten, landskap, Sverige

Älvdalingarnas handelsfärder upp efter Norrlandskusten gick ända till Norrbotten. Vi finner gråma främst i kusttrakterna, t.ex. i Piteå^{L12}, Luleå^{L12} och Råneå^{S1.60}, men även i inlandet utefter de stora älvarna, t.ex. Borgfors^o och Älvsbyn^o vid Piteälven, Boden^o och Överluleå^{S1.4} vid Luleälven samt Överkalix^o vid Kalixälven. Många detaljer kring detta står att finna i Levanders bok om älvdalskt arbetsliv (1953).

På Gyris Anders karta finner vi landskapets namn skrivet »Norbotten». Att han skriver det med ett *r* är säkert ingen tillfällighet. Han var säkert påverkad av hur han själv uttalade namnet på älvdalska. Än i dag heter det nämligen *Norbuott*^{n.Br.L.0.Nä} (lokalt *Nårbuott*^{n.Ås}).

¹⁰³ Förklaringen till *-skroll-* och *-skråll-* i dessa namn kommer att ges under uppslagsordet Särna.

Bilaga 5: Utdrag från boken *Fågelnamn och fågelliv i Älvdalen* av Lars Steensland

TRAST *Turdus*

Ordet *trast* har i älvdalskan vanligen formen **trost**^{23,u.Br,Må,Nå} med kort vokal, men en variant med lång vokal, **trost**^{VII,14,BI,Br}, förekommer också, i synnerhet i äldre språk. Lång vokal möter också i **tråst**^{Ås} med den för åsenmålet karakteristiska övergången av *o* till *å*. En annan utveckling ser vi i **truost**, som ett par gånger har upptecknats i **drittruost** 'björktrast'. Förmodligen går också den tillbaka på varianten **trost**, alltså med långt *o*. På många håll, bl.a. just i Åsens by, har den älvdalska formen av ordet ersatts med svenskans **trast**^{Lo,Ås,Ås}, någon gång också den uttalad med lång vokal **trast**^{Br}.

Trast är ett nordiskt ord, som har paralleller i flera språk, bl.a. latinet (*turdus*) och ryskan (*drozd*).⁷⁷ Sannolikt är det ursprungligen ljudhärmande.¹⁰

I Mora-byn Gopshus har Noreen upptecknat ett ord **strått**²³ med betydelsen 'trast'. Detta ord har i formen **strott** också varit spritt i Älvdalen, åtminstone i södra delen av socknen, liksom i Våmhus. Det ser vi av sammansättningen **talustrott** 'taltrast', belagd i Evertsberg och Våmhus, liksom av **raunginstrott** 'sidensvans', belagd i Blyberg; se dessa uppslagsord. Huruvida **strott** endast är en omkastning av **trost**, eller om ordet har ett annat ursprung, förefaller vara oklart.

Noreen (s. 196) tycks mena att det är fråga om en urgammal form, besläktad med litauiskans *strozdas*, medan Widmark (s. 212) tror att det rör sig om en "urspårad" variant av **trost**. Med tanke på att varianten har en så begränsad utbredning (norra Mora, Våmhus och södra Älvdalen), är den senare förklaringen mest sannolik. Det är emellertid inte fråga om någon urspårning i modern tid, eftersom redan Hyckert på 1700-talet har "Rognstråttar"²⁹ i betydelsen 'sidensvansar'. Jag håller det inte för helt uteslutet att just "Rognstråttar", blybergsmålets **raunginstrotter**, bildat utgångspunkt för denna urspårning. **Raunginstrott** [rönstrant] betyder nämligen också 'rönnskott', 'årsskott på rönn', och det är möjligt att ett

⁷⁷ Jag vill tacka professor Sven Ekbo för värdefulla upplysningar.

Ljåsalu